

Αρχαία Ιστορία

Α΄ Γυμνασίου

Τόμος 3ος

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

Θεόδωρος Κατσουλάκος *Φιλολόγος, εκπαιδευτικός*
Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης
Γεωργία Κοκκορού – Αλευρά
Καθηγήτρια του Πανεπιστημίου Αθηνών
Βασίλειος Σκουλάκος *Σχολικός Σύμβουλος*

ΚΡΙΤΕΣ-ΑΞΙΟΛΟΓΗΤΕΣ

Εμμανουήλ Μελάς
Επίκ. Καθηγητής του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου
Ιωάννης Νεραντζής *Σχολικός Σύμβουλος*
Αιμιλία Μπάνου *Φιλολόγος, εκπαιδευτικός*
Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης

ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΗ

Σπυρίδων Γούσης, *Εικονογράφος*

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Αλεξάνδρα Σφυρή, *Φιλολόγος*

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΥΠΟΕΡΓΟΥ ΚΑΤΑ ΤΗ ΣΥΓΓΡΑΦΗ

Αναστασία Κυρκίνη – Κούτουλα *Σύμβουλος Π.Ι.*

ΕΞΩΦΥΛΛΟ

Δημήτριος Γέρος, *Ζωγράφος*

ΠΡΟΕΚΤΥΠΩΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ

«ΕΛΛΗΝΙΜΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ – MULTIMEDIA Α.Ε.»

ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ ΓΙΑ ΜΑΘΗΤΕΣ ΜΕ ΜΕΙΩΜΕΝΗ ΟΡΑΣΗ

Ομάδα Εργασίας

Αποφ. 16158/6-11-06 και 75142/Γ6/11-7-07 ΥΠΕΠΘ

**ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ,
ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ
ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ**

**Θεόδωρος Κατσουλάκος Γεωργία Κοκκορού - Αλευρά
Βασίλειος Σκουλάκος**

**ΑΝΑΔΟΧΟΣ ΣΥΓΓΡΑΦΗΣ
ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΤΑΚΗ
www.patakis.gr**

Αρχαία Ιστορία

Α΄ Γυμνασίου

Τόμος 3ος

**Γ΄ Κ.Π.Σ. / ΕΠΕΑΕΚ II / Ενέργεια 2.2.1 / Κατηγορία
Πράξεων 2.2.1.α: «Αναμόρφωση των προγραμμάτων
σπουδών και συγγραφή νέων εκπαιδευτικών πακέτων»**

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ

Μιχάλης Αγ. Παπαδόπουλος
Ομότιμος Καθηγητής του Α.Π.Θ Πρόεδρος του
Παιδαγωγ. Ινστιτούτου

**Πράξη με τίτλο: «Συγγραφή νέων βιβλίων και
παραγωγή υποστηρικτικού εκπαιδευτικού υλικού με
βάση το ΔΕΠΠΣ και τα ΑΠΣ για το Γυμνάσιο»**

Επιστημονικός Υπεύθυνος Έργου
Αντώνιος Σ. Μπομπέτσης
Σύμβουλος του Παιδαγωγ. Ινστιτούτου

Αναπληρωτής Επιστημ. Υπεύθ. Έργου
Γεώργιος Κ. Παληός
Σύμβουλος του Παιδαγωγ. Ινστιτούτου
Ιγνάτιος Ε. Χατζηευστρατίου
Μόνιμος Πάρεδρος του Παιδαγ. Ινστιτ.

**Έργο συγχρηματοδοτούμενο 75% από το Ευρωπαϊκό
Κοινωνικό Ταμείο και 25% από εθνικούς πόρους.**

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Θ´

ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΟΙ ΚΑΙ ΡΩΜΑΪΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ

Ο θάνατος του Αλέξανδρου (323 π.Χ.) άφησε δυσαναπλήρωτο κενό. Οι στρατηγοί του προχώρησαν σε αγώνα αλληλοεξόντωσης με αποτέλεσμα την πολυδιάσπαση του απέραντου κράτους. Ο ελλαδικός χώρος χάνει τη ζωτικότητά του. Αντίθετα, ο ανατολικός αναζωογονείται οικονομικά και πολιτισμικά, ενώ η ελληνική καθιερώνεται ως επίσημο γλωσσικό όργανο. Παράλληλα στη Δύση η Ρώμη υψώνεται σε ισχυρή δύναμη, υποτάσσει την Καρχηδόνα και επιβάλλει τη θέλησή της στον ελλαδικό (146 π.Χ.) και στον ελληνιστικό χώρο (30 π.Χ.).

1. ΤΑ ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΑ ΒΑΣΙΛΕΙΑ

Το θέμα της διαδοχής

Ο Αλέξανδρος πέθανε χωρίς να αφήσει διάδοχο. Ο ετεροθαλής αδελφός του Φίλιππος Αρριδαίος δεν είχε τα απαραίτητα προσόντα.

Δεν μπορούσε, ως εκ τούτου, να αποτελέσει λύση στο οξύ πρόβλημα της διακυβέρνησης του κράτους· το ίδιο επίσης ίσχυε και για τον γιο του Αλέξανδρου, που στο μεταξύ είχε γεννηθεί.

Η διάσπαση της αυτοκρατορίας

Η σύγκρουση των «διαδόχων» υπήρξε άγρια. Ο καθένας προσπαθούσε με κάθε τρόπο να υπερισχύσει. Παρατηρήθηκε μάλιστα το φαινόμενο να στρέφονται όλοι κατά του εκάστοτε ισχυρού. Η πιο αποφασιστική μάχη, στην οποία πήραν μέρος οι κυριότεροι διεκδικητές, έγινε στην Ισό (301 π.Χ.). Η αυτοκρατορία του Αλέξανδρου διασπάστηκε οριστικά. Τα κράτη που προέκυψαν ήταν: της Μακεδονίας, της Θράκης, της Συρίας και της Αιγύπτου.

Βασίλειο Μακεδονίας
 Βασίλειο Λυσιμάχου

Βασίλειο Πτολεμαίων
 Βασίλειο Σελευκιδών

Τα ελληνιστικά βασίλεια

ΕΛΛΗΝΕΣ ΚΑΙ ΑΥΤΟΧΘΟΝΕΣ

Απέναντι στη μάζα των αυτοχθόνων (οι Έλληνες) αποτελούσαν ένα σύνολο ομοιογενές ως προς το πολιτισμικό επίπεδο. Ομοιογενές, πρώτα λόγω της γλώσσας, της λεγόμενης «κοινής», που η χρήση της απλώνεται παντού στον κόσμο της Ανατολής κατά τον 3ο αιώνα. Ομοιογενές και ως προς τον τρόπο ζωής που έχει σαν σύμβολο το γυμνάσιο, τόπο συνάντησης, άσκησης, συζήτησης, στο οποίο οφείλουν να ανήκουν όσοι θέλουν να λογίζονται Έλληνες. Γυμνάσια θα βρούμε και στις πιο μικρές πόλεις, ακόμα και στη «χώρα» όπου υπάρχουν στρατιωτικές αποικίες απομονωμένες, οι οποίες ζουν με την αυταπάτη ότι «παριστάνουν την πόλη». Η ένταξη στο γυμνάσιο γίνεται έτσι για ορισμένους ιθαγενείς το σήμα της ανύψωσής τους στη σειρά των κατακτητών. Αλλά ας μην ξεγελιόμαστε· αυτοί για τους οποίους εφευρέθηκε το ρήμα «ελληνίζω» αποτελούν μια μειοψηφία, τόσο για την Αίγυπτο, όσο και στην αυτοκρατορία των Σελευκιδών, ή, ακόμα, στην πολύ ιδιόμορφη επαρχία που είναι η Ιουδαία. Ακόμη θα πρέπει να θυμίσουμε ότι η Βίβλος μεταφράστηκε από τα εβραϊκά στα ελληνικά, για τους Εβραίους της Αλεξάνδρειας.

Claude Mosse, Annie Schapp – Gourbellon, Επίτομη Ιστορία της αρχαίας Ελλάδας, μετ. Λύντιας Στεφάνου, Εκδ. Παπαδήμα, Αθήνα 20023, σσ. 447–448

Τι ήταν το Γυμνάσιο;

Το κράτος της Αιγύπτου

Το κράτος της Αιγύπτου ίδρυσε ο στρατηγός του Αλέξανδρου, Πτολεμαίος. Η ζωή οργανώθηκε με βάση τα ελληνικά πρότυπα, ενώ στη διοίκηση διατηρήθηκε γενικά το σύστημα των Φαραώ.

Το κράτος είχε ομοιογενή πληθυσμό και σαφή σύνορα που δε διέτρεχαν κανέναν κίνδυνο. Μεγάλη πρόοδο σημείωσε η **Αλεξάνδρεια**, πρωτεύουσα του κράτους. Η εξαιρετική της θέση και το ευχάριστο κλίμα της προσέλκυσαν πλήθη ανθρώπων. Στο λιμάνι της έφθαναν πολλά πλοία και φόρτωναν σιτάρι. Τα αιγυπτιακά υαλικά και αλάβαστρα* ήταν περιζήτητα. Η Αίγυπτος τότε είχε και το μονοπώλιο του παπύρου.

Ονομαστά υπήρξαν τα δημόσια ιδρύματα της πόλης, τα οποία λάμπρυναν με το έργο τους σπουδαίοι επιστήμονες. Το **Μουσείο**, στο οποίο φιλοξενοούνταν πολλοί πνευματικοί άνθρωποι, αποτέλεσε πραγματική εστία του πολιτισμού. Μεγάλη φήμη απέκτησε και η **Βιβλιοθήκη**, η οποία έφθασε να αριθμεί 700.000 βιβλία.

Ο φάρος της Αλεξάνδρειας ήταν κτισμένος πάνω στο νησάκι Φάρος. Είχε ύψος 120 μ. Την ημέρα φαινόταν ο καπνός και τη νύχτα η φωτιά.

Το κράτος της Συρίας

Το κράτος της Συρίας, του οποίου ιδρυτής υπήρξε ο Σέλευκος (312–281 π.Χ.), αποτελούσε ένα μωσαϊκό εθνοτήτων με ασταθή σύνορα. Οι βασιλείς της Συρίας θεωρούσαν τους εαυτούς τους νόμιμους διαδόχους του Αλέξανδρου, επειδή το κράτος τους αποτελούσε το βασικό κορμό της αυτοκρατορίας του.

Ο Σέλευκος μετέφερε την πρωτεύουσα από τη Βαβυλώνα στην **Αντιόχεια**, πόλη που πήρε το όνομα του πατέρα του. Η επικράτεια διαιρέθηκε σε 25 σατραπείες, των οποίων τη διοίκηση είχαν αναλάβει στρατηγοί. Γεωργοί από την Ελλάδα έκαναν πιο αποδοτική την εκμετάλλευση της γης με τη βελτίωση των καλλιεργειών. Επίσημη γλώσσα του κράτους ήταν η ελληνική.

Η Αντιόχεια, η πολυάνθρωπη πρωτεύουσα του κράτους της Συρίας. Ιδρύθηκε το 300 π.Χ. από τον Σέλευκο Α' στις εκβολές του Ορόντη ποταμού. Αργότερα αποτέλεσε κέντρο για τη διάδοση του Χριστιανισμού. Εκεί οι οπαδοί του Χριστού πήραν για πρώτη φορά την ονομασία Χριστιανοί. Σήμερα η «Αντάκια» είναι μια μικρή επαρχιακή πόλη της Τουρκίας.

ΒΙΟΤΕΧΝΙΚΑ ΠΡΟΪΟΝΤΑ

Τα βιοτεχνικά προϊόντα που είχαν ζήτηση έξω από τους τόπους παραγωγής τους ήταν: οι πάπυροι της Αιγύπτου, οι περγαμηνές της Συρίας και αργότερα της Περγάμου, τα πορφυρά υφάσματα της Φοινίκης, τα επίσης λαμπρά βαμμένα υφάσματα της Λυδίας και άλλων μικρασιατικών περιοχών, τα αραχνοϋφαντα της Αμοργού και της Κω, οι λεπτοί μάλλινοι χιτώνες του Τάραντος, τα βαμβακερά της Αιγύπτου, τα κιλίμια και τα ταπέτα της Λυδίας, της Αιγύπτου, της Βαβυλωνίας, της Περσίας, οι φαγεντιανές* και τα γυάλινα είδη της Αιγύπτου και της Συρίας, σκεύη από χρυσό και άργυρο ορισμένων εργαστηρίων της Ανατολής, μύρα και αρώματα, αντικείμενα από ελεφαντόδοντο και από σπάνια ξύλα, κοσμήματα από πολύτιμους λίθους.

Μ. Σακελλαρίου, Πολιτεία, Οικονομία,
Κοινωνία 336–200 π.Χ., Ι.Ε.Ε.,
Εκδοτικής Αθηνών, τ. Δ΄., σ. 479.

Το κράτος της Περγάμου

Το κράτος της Θράκης διαλύθηκε γρήγορα. Αντίθετα, η περιοχή της Περγάμου που παραχωρήθηκε από τον Σέλευκο στον Φιλέταιρο (281 π.Χ.) εξελίχθηκε σταδιακά σε ανεξάρτητο κράτος. Η Πέργαμος απέκτησε μεγάλη δύναμη επί Αττάλου Α΄ (241–197 π.Χ.), ο οποίος, αφού νίκησε τους Γαλάτες, διεύρυνε τα όρια του κράτους και περιέλαβε τη μικρασιατική περιοχή του βασιλείου της Συρίας. Η πρωτεύουσα είχε κτιστεί κλιμακωτά πάνω σε λόφο, τον οποίο στεφάνωνε η ακρόπολη, λαμπρό θρησκευτικό και πολιτισμικό κέντρο. Από τα ιδρύματα ξεχώριζε η Βιβλιοθήκη, που είχε κάποτε

200.000 βιβλία. Στην Πέργαμο επινοήθηκε νέα γραφική ύλη από κατεργασμένο δέρμα ζώου, η περγαμηνή, η οποία ήταν πιο ανθεκτική από τον πάπυρο.

Με την ίδρυση νέων κρατών δημιουργήθηκαν νέες προϋποθέσεις για την ανάπτυξη του εμπορίου. Στις αγορές της Μεσογείου έγιναν περιζήτητα τα μπαχαρικά, το βαμβάκι, τα μαργαριτάρια, οι πολύτιμοι λίθοι. Έμποροι και τεχνίτες έσπευσαν στις νέες πόλεις αναζητώντας καλύτερες συνθήκες ζωής. Η καθημερινή επαφή των Ελλήνων με τους ντόπιους κατοίκους οδήγησε σταδιακά στην εξομάλυνση των διαφορών που υπήρχαν στα έθιμα, τη γλώσσα και τη θρησκεία.

Αναπαράσταση της ακρόπολης της Περγάμου.
(Μουσείο Περγάμου, Βερολίνο)

Η τύχη των ελληνοιστικών κρατών

Τα ελληνοιστικά βασίλεια δέχθηκαν ένα μεγάλο μεταναστευτικό ρεύμα από την Ελλάδα και απέβησαν για πολλά χρόνια κυψέλες του ελληνικού πολιτισμού. Βαθμιαία παρήκμασαν και υπέκυψαν στη Ρώμη, τη νέα δύναμη που πρόβαλε στη Δύση.

Ερωτήσεις – Δραστηριότητες

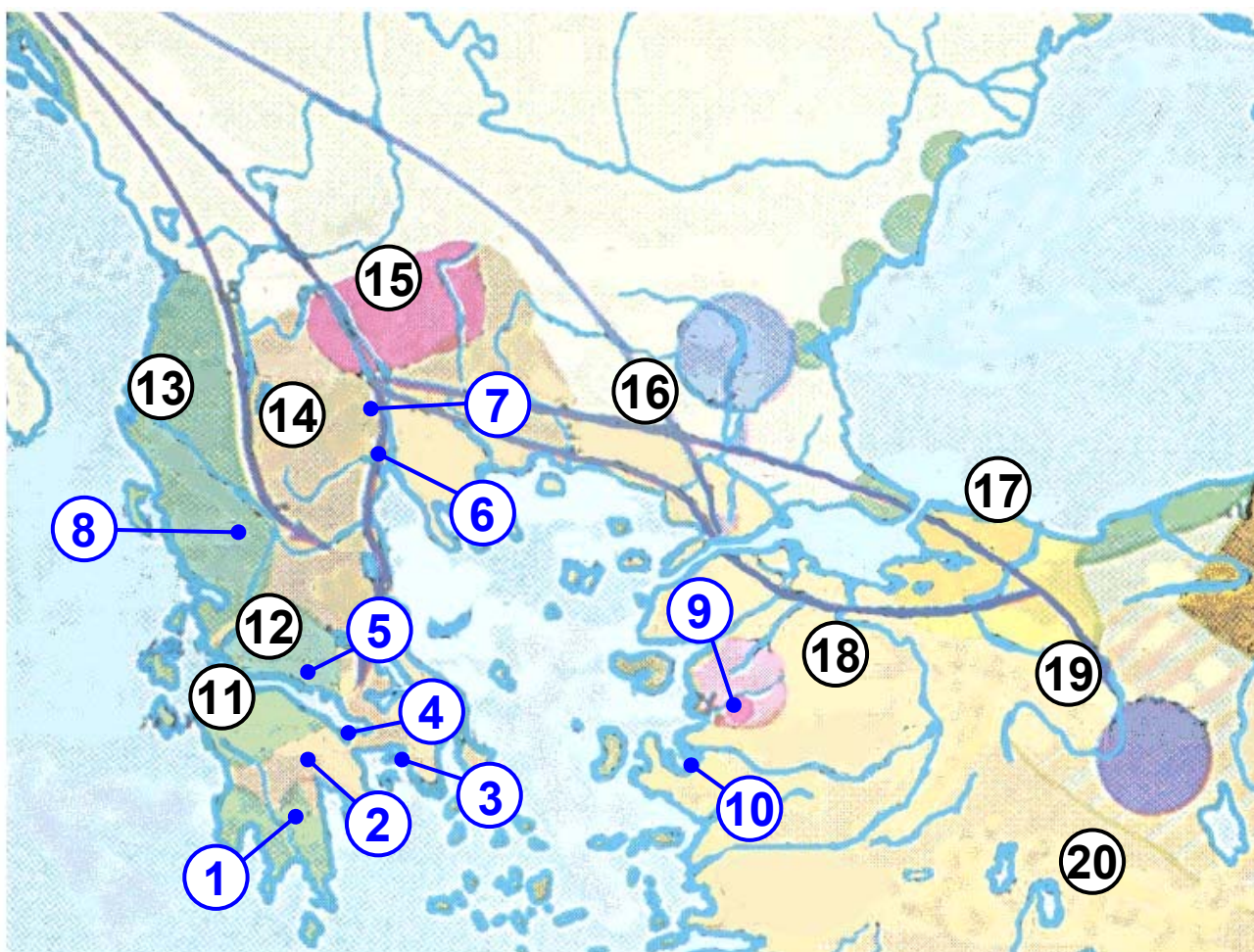
- 1. Αναζητήστε περισσότερα στοιχεία για τον πάπυρο και την περγαμηνή και συζητήστε την σημασία τους στη διάδοση και διάσωση της πολιτισμικής κληρονομιάς.**
- 2. Παρατηρήστε το πρόπλασμα της Περγάμου και εντοπίστε τα κύρια πολεοδομικά και αρχιτεκτονικά χαρακτηριστικά της ελληνοιστικής αυτής πόλης.**
- 3. Ποιο από τα ελληνοιστικά κράτη διεκδικούσε την κληρονομιά της αυτοκρατορίας του Αλέξανδρου και γιατί;**

Ο θνήσκων Γαλάτης
(Ρώμη, Μουσείο Θερμών).

Ο τεχνίτης κατάφερε να αποδώσει το αγέρωχο φρόνημα του Γαλάτη και να προκαλέσει συγκίνηση και σεβασμό προς τον ηττημένο αντίπαλο.

2. Η ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΣΤΟΝ ΕΛΛΑΔΙΚΟ ΧΩΡΟ

Το βασίλειο της Μακεδονίας και οι Συμπολιτείες

Υπόμνημα του χάρτη

Πόλεις
1. Σπάρτη
2. Άργος
3. Αθήνα
4. Κόρινθος
5. Δελφοί
6. Θεσσαλονίκη
7. Πέλλα
8. Δωδώνη
9. Πέργαμος
10. Σμύρνη

ΠΕΡΙΟΧΕΣ
11. Αχαΐα
12. Αιτωλία
13. Ήπειρος
14. Μακεδονία
15. Παίονες
16. Θράκη
17. Βιθυνία
18. Ελ. Φρυγία
19. Μ. Φρυγία
20. Πισιδία

Η κατάσταση στο κράτος της Μακεδονίας

Στον ελλαδικό χώρο το βασίλειο της Μακεδονίας εξακολουθούσε να αποτελεί ισχυρή δύναμη. Ήταν το πιο ομοιογενές και το πιο δημοκρατικό από τα άλλα βασίλεια. Παρόλο που ο πληθυσμός του είχε ελαττωθεί λόγω του μεταναστευτικού ρεύματος προς την Ανατολή, εντούτοις η ανάπτυξή του συνεχιζόταν. Μεγάλη ώθηση στο εμπόριο έδωσε η Θεσσαλονίκη, που είχε στο μεταξύ ιδρυθεί από τον Κάσσανδρο (316 π.Χ.).

Η επιδρομή των Γαλατών

Το κράτος δοκιμάστηκε σκληρά από την επιδρομή των Γαλατών. Οι Γαλάτες, μετανάστες από τη Δύση, νίκησαν τον μακεδονικό στρατό, συνέλαβαν και φόνευσαν τον βασιλιά Πτολεμαίο Κεραυνό. Στη συνέχεια εισέβαλαν στην κεντρική Ελλάδα την οποία λεηλάτησαν. Αποκρούστηκαν όμως και αναγκάστηκαν να υποχωρήσουν. Καίριο χτύπημα κατάφερε εναντίον τους ο Αντίγονος Γονατάς (277 π.Χ.), γεγονός που τον βοήθησε να καταλάβει τον θρόνο της Μακεδονίας. Οι Γαλάτες πέρασαν στη Μικρά Ασία και εγκαταστάθηκαν σε μια περιοχή που ονομάστηκε Γαλατία.

Αυτή την εποχή στον ελλαδικό χώρο δημιουργήθηκαν δύο συμπολιτείες, η Αιτωλική και η Αχαϊκή. Ήταν μια προσπάθεια των κατοίκων των περιοχών αυτών να αντιμετωπίσουν με αποτελεσματικό τρόπο τα προβλήματα τους.

Η Αιτωλική συμπολιτεία

Η Αιτωλική συμπολιτεία αναφέρεται για πρώτη φορά τον 4ο αιώνα π.Χ. Αποτελεί ομοσπονδία πόλεων βασισμένη σε δημοκρατικές αρχές. Κύρια πηγή

εξουσίας ήταν η ομοσπονδιακή συνέλευση, στην οποία λάμβαναν μέρος οι πολίτες, όσοι δηλαδή ήταν «Αιτωλοί». Η συνέλευση αποφάσιζε για πόλεμο ή ειρήνη, εξέλεγε τους άρχοντες και ψήφιζε τους νόμους.

Η Αχαϊκή συμπολιτεία

Η Αχαϊκή συμπολιτεία εμφανίζεται στο ιστορικό προσκήνιο το 280 π.Χ. ως ένωση τεσσάρων πόλεων της βόρειας Πελοποννήσου. Στη συνέχεια προστέθηκαν κι άλλες. Οι πόλεις χρησιμοποιούσαν κοινό νόμισμα και κοινά σταθμά. Σε μια προσπάθεια προώθησης της ιδέας της ένωσης είχε θεσπιστεί και διαιτητικό δικαστήριο, αρμόδιο για επίλυση των διαφορών που αναφύονταν ανάμεσα στις ίδιες τις πόλεις. Σπουδαίος στρατηγός της Αχαϊκής πολιτείας ήταν ο Άρατος. Ιδιαίτερη προσπάθεια για ανάπτυξη της συμπολιτείας κατέβαλε και ο στρατηγός Φιλοποίμην, ο οποίος για την αξιοπρεπή στάση που τήρησε απέναντι στους Ρωμαίους έμεινε γνωστός ως «ο τελευταίος Έλληνας» («έσχατος των Ελλήνων»).

ΕΠΙΔΡΟΜΗ ΤΩΝ ΓΑΛΑΤΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Οι Γαλάτες ήταν πέρα από τις Θερμοπύλες και, χωρίς να έχουν ενδιαφέρον να καταλάβουν τις μικρές πόλεις, έσπευδαν κυρίως να λεηλατήσουν τους Δελφούς και τους θησαυρούς του θεού. Σε αυτούς αντιτάχθηκαν οι ίδιοι οι κάτοικοι των Δελφών και από τους Φωκείς οι πόλεις που βρίσκονται γύρω από τον Παρνασσό και ακόμη έφθασε στρατιωτική δύναμη Αιτωλών, επειδή εκείνη την εποχή οι Αιτωλοί βρίσκονταν σε περίοδο ακμής. Όταν έγινε η σύγκρουση, κεραυνοί έπεφταν στους Γαλάτες και βράχοι που είχαν αποσπαστεί από

τον Παρνασσό, αλλά παρουσιάστηκαν στους βαρβάρους και μορφές που προκαλούσαν τρόμο εν είδει οπλιτών.

Παυσανίας, Ελλάδος Περιήγησις, 1.4. 1-4 (μετ. Α. Μαστραπά)

ΑΧΑΪΚΗ ΣΥΜΠΟΛΙΤΕΙΑ

Στα περασμένα χρόνια πολλοί προσπάθησαν να ενοποιήσουν τα συμφέροντα των Πελοποννησίων, κανένας όμως δεν το κατάφερε, για-τί κανένας δεν έδειχνε τούτο το ζήλο για χάρη της κοινής ελευθερίας μα για την εδραίωση της δικής του εξουσίας. Στους καιρούς μου όμως οι πόλεις αυτές έφτασαν σε τόσο μεγάλη προκοπή και τελειότητα, ώστε όχι μόνο συνδέονταν συμμαχικά και φιλικά, αλλά είχαν και τους ίδιους νόμους, τα ίδια μέτρα, σταθμά και νομίσματα, κι ακόμη κοινούς άρχοντες, βουλευτές και δικαστές. Γενικά, μόνο αυτό το σημείο έδειχνε πως όλη σχεδόν η Πελοπόννησος δεν αποτελούσε μια πόλη: οι κάτοικοί της δεν περιβάλλονταν από το ίδιο τείχος· όλα τ' άλλα ήσαν κοινά και παρόμοια για όλους μαζί και για κάθε πόλη χωριστά.

Πολύβιος 2. 37. 9-11 (μετ. Ν.Δ. Τριανταφυλλόπουλου)

Νόμισμα του κοινού των Αιτωλών. (Αθήνα, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο).

Η τύχη των συμπολιτειών

Οι συμπολιτείες αποτέλεσαν ουσιαστική κίνηση για γενικότερη συνεννόηση. Οι έριδες όμως προκάλεσαν πολλές συγκρούσεις που ματαίωσαν μια αγαθή πρόθεση, την κρίσιμη στιγμή της ρωμαϊκής απειλής.

Στην Ήπειρο ο βασιλιάς Πύρρος ανέλαβε μια προσπάθεια εκσυγχρονισμού του κράτους. Έστρεψε τους υπηκόους του στο εμπόριο και τη γεωργία, ίδρυσε νέες πόλεις με θέατρα και γυμναστήρια και συγκέντρωσε στην αυλή του πολλούς πνευματικούς ανθρώπους. Σκέφτηκε μάλιστα να δημιουργήσει στη Δύση αυτοκρατορία, ανάλογη μ' αυτή του Αλέξανδρου στην Ανατολή. Η ευκαιρία του δόθηκε όταν οι κάτοικοι του Τάραντα ζήτησαν τη βοήθειά του για να αντιμετωπίσουν τους Ρωμαίους. Ο Πύρρος ετοίμασε μεγάλη στρατιά και αποβιβάστηκε στην Ιταλία. Νίκησε δύο φορές τους Ρωμαίους, ενώ την τρίτη ηττήθηκε. Αναγκάστηκε, λόγω των μεγάλων απωλειών που είχε, να γυρίσει στην πατρίδα του. Αργότερα στράφηκε στον ελληνικό νότο, όπου βρήκε άδοξο θάνατο σε νυχτερινή οδομαχία στο Άργος (272 π.Χ.). Την κρίσιμη στιγμή για την Ελλάδα έλειψε ένας άξιος ηγέτης.

Ο Πύρρος.
(Νεάπολη, Εθνικό Μουσείο)

⊙ Οι σπουδαιότερες μάχες

Η εκστρατεία του Πύρρου στη Δύση.

Ερωτήσεις – Δραστηριότητες

1. Καταγράψτε τις διαφορές που παρουσίαζε το κράτος της Μακεδονίας από τα αντίστοιχα ελληνιστικά.
2. Ποιοι είναι οι Γαλάτες προς τους οποίους ο Απόστολος Παύλος απευθύνει σχετική επιστολή; (Ζητήστε περισσότερες πληροφορίες από τον θεολόγο καθηγητή του σχολείου σας).
3. Τι ήταν η «πύρρεια νίκη» και με ποια σημασία χρησιμοποιούμε τον όρο αυτό σήμερα; Δώστε ένα παράδειγμα.

3. ΤΟ ΡΩΜΑΪΚΟ ΚΡΑΤΟΣ ΑΠΟΚΤΑ ΜΕΓΑΛΗ ΔΥΝΑΜΗ

Την εποχή που ο ελληνικός κόσμος σπαράσσεται από έριδες και συγκρούσεις, στην ιταλική χερσόνησο ο αντίστοιχος ιταλικός σταδιακά ενοποιείται. Η ένωση αυτή γίνεται με κέντρο τη Ρώμη, η οποία σε μικρό χρονικό διάστημα έγινε κοσμοκράτειρα. Η Ρώμη απέκτησε γρήγορα δύναμη χάρη στην προνομιακή της θέση. Ήταν κτισμένη στις όχθες του Τίβερη ποταμού, μέσω του οποίου έφθαναν εκεί τα ελληνικά και φοινικικά πλοία με άφθονα εμπορεύματα. Η ανάπτυξή της αποτέλεσε πόλο έλξης για πολλούς κατοίκους της υπαίθρου.

Πρώτο πολίτευμα της Ρώμης ήταν η βασιλεία. Το 509 π.Χ. οι ευγενείς ανέτρεψαν τον βασιλιά και το πολίτευμα πήρε δημοκρατικό χαρακτήρα. Σημαντικό ρόλο στη δημόσια ζωή απέκτησαν οι δύο ύπατοι, οι οποίοι εκλέγονταν για έναν χρόνο. Παρά τη μικρή διάρκεια της θητείας τους, η εξουσία τους σε θέματα πολιτικά και στρατιωτικά ήταν μεγάλη. Η Σύγκλητος ήταν ένα συμβουλευτικό σώμα με ισόβια μέλη. Οι αποφάσεις της, χωρίς να είναι δεσμευτικές για τους υπάτους, ήταν σεβαστές.

Από κοινωνική άποψη οι πολίτες διακρίνονταν σε πατρικίους και πληβείους.¹ Οι πατρικίοι προέρχονταν από παλιές οικογένειες γαιοκτημόνων, ενώ οι πληβείοι αποτελούσαν τα φτωχότερα στρώματα της κοινωνίας.

1. Εκτός από τους πατρικίους και τους πληβείους υπήρχαν και οι πελάτες, οι οποίοι ήταν πολίτες με περιορισμένα δικαιώματα που προσέφεραν τις υπηρεσίες τους σε κάποιο ισχυρό πρόσωπο (πατρικίο).

Η λύκαινα θηλάζει τον Ρώμο και τον Ρωμύλο, τους ιδρυτές της Ρώμης (Ρώμη, Μουσείο Καπιτωλίου).

Ήταν πολίτες δεύτερης κατηγορίας. Παροιμιώδεις έμειναν οι αγώνες των πληβείων για κοινωνική εξίσωση. Όταν αυτή επιτεύχθηκε, επικράτησε κοινωνική ειρήνη, η οποία έδωσε την ευκαιρία στη Ρώμη να επεκτείνει την κυριαρχία της.

Οι Ρωμαίοι σταδιακά επέβαλαν την κυριαρχία τους στον ιταλικό βορρά και αργότερα στον νότο, όπου ανθούσαν οι ελληνικές πόλεις. Τελευταία υπέκυψε η πόλη των Συρακουσών, έπειτα από ασφυκτική πολιορκία.

Οι Συρακούσιοι κατάφεραν να αποκρούουν τις ρωμαϊκές επιθέσεις χάρη στην ευρηματικότητα του μεγαλύτερου μηχανικού της αρχαιότητας **Αρχιμήδη**, τον οποίο σκότωσε ένας Ρωμαίος στρατιώτης αμέσως μετά την άλωση της πόλης (212 π.Χ.).

ΟΥ ΛΟΓΙΣΑΜΕΝΟΙ ΤΗΝ ΑΡΧΙΜΗΔΟΥΣ ΔΥΝΑΜΙΝ

(Οι Ρωμαίοι) ελπίσανε ότι θα προλάβαιναν να ξεπεράσουν στις ετοιμασίες τους εχθρούς μέσα σε πέντε μέρες, γιατί δούλευαν πολλά χέρια, χωρίς να υπολογίσουν τη δύναμη του Αρχιμήδη και να προβλέψουν ότι μια σκέψη κάποτε είναι πιο αποτελεσματική από όλο το πλήθος... Οι Ρωμαίοι λοιπόν σκέπτονταν να προσεγγίσουν τους πύργους με τον τρόπο αυτό. Ο Αρχιμήδης

όμως, έχοντας ετοιμάσει μηχανήματα με διαφορετική εμβέλεια, όταν έπλεαν από μακριά τους χτυπούσε με τους πιο ισχυρούς και μεγάλους λιθοβόλους και βλήματα, φέρνοντάς τους σε αμηχανία και αδυναμία δράσης. Όταν όμως τα βλήματα ξεπερνούσαν τον στόχο, χρησιμοποιούσε, ανάλογα πάντοτε με τη νέα απόσταση, εκτοξευτές με μικρότερο βεληνεκές και τους δημιουργούσε τέτοια ταραχή, ώστε έκοβε εντελώς την επιθετική ορμή των караβιών.

Πολύβιος Η., 3.3. και 5. 1–3 (μετ. Ν.Δ. Τριανταφυλλόπουλου)

Σκληρή ήταν η σύγκρουση των Ρωμαίων με τους Καρχηδόνιους για την κυριαρχία της Δυτικής Μεσογείου και της Σικελίας. Οι δύο αντίπαλοι πολέμησαν με πείσμα σε στεριά και θάλασσα δύο περίπου αιώνες. Παράτολμο υπήρξε το εγχείρημα του Καρχηδόνιου στρατηγού Αννίβα να πλήξει τους Ρωμαίους στην ίδια τους τη χώρα. Με μια επική προσπάθεια πέρασε τα Πυρηναία, διέσχισε την απόκρημνη οροσειρά των Άλπεων και εισέβαλε στην Ιταλία. Οι ρωμαϊκές στρατιές που στάλθηκαν να εμποδίσουν την πορεία του Αννίβα αποδεκατίστηκαν. Ακολούθως ο Καρχηδόνιος στρατηλάτης πέτυχε σημαντική νίκη στις Κάννες (216 π.Χ.). Με εντυπωσιακή ταχύτητα βρέθηκε «προ των πυλών» της Ρώμης σπέρνοντας τον πανικό στους κατοίκους της. Δεν επέμεινε όμως στην πολιορκία. Οι ρωμαϊκές αρχές δεν κάμφθηκαν. Σε μια προσπάθεια αντιπερισπασμού έκαναν απόβαση στην Αφρική. Οι Καρχηδόνιοι ανησύχησαν και αποφάσισαν να καλέσουν τον Αννίβα να επιστρέψει. Η μάχη που έκρινε την πορεία της φονικής διαμάχης δόθηκε στη Ζάμα (202 π.Χ.), όπου ο ρωμαϊκός στρατός με ηγέτη τον Σκιπίωνα εξήλθε νικητής. Εκεί για

Μωσαϊκό που εικονίζει τον Αρχιμήδη και τον Ρωμαίο στρατιώτη. Σύμφωνα με την παράδοση ο μεγάλος μαθηματικός, όταν είδε τον στρατιώτη να κινείται απειλητικά εναντίον του, επιθυμώντας να προστατέψει τα σχέδιά του, είπε τη φράση: «Μή μου τούς κύκλους τάραττε» (Φρανκφούρτη, Δημοτικό Ινστιτούτο Τέχνης).

πρώτη φορά ο Αννίβας γεύτηκε την πίκρα της ήττας (202 π.Χ.).

Οι Καρχηδόνιοι υποχρεώθηκαν να πληρώσουν μεγάλη πολεμική αποζημίωση και να καταστρέψουν το στόλο τους. Αργότερα, όταν και πάλι η Καρχηδόνα άρχισε να αναπτύσσεται, προκάλεσε εκ νέου την οργή των Ρωμαίων, οι οποίοι και την κατέστρεψαν από τα θεμέλια (146 π.Χ.).

Η Ρώμη ταυτόχρονα με τις κατακτήσεις της επιδόθηκε σε μια μεγάλη μεταρρυθμιστική προσπάθεια, την οποία ανέλαβαν οι αδελφοί Γάιος και Τιβέριος Γράκχος στα τέλη του 2ου π.Χ. αιώνα. Η ρωμαϊκή δημοκρατία όμως από τα τέλη του 2ου μέχρι το τέλος του 1ου π.Χ. αιώνα συγκλονίστηκε από εμφύλιους πολέμους, μέσα από τους οποίους αναδεικνύονταν ισχυροί άνδρες, οι οποίοι κυριαρχούσαν προσωρινά. Τέτοιοι ήταν ο Μάριος, ο Σύλλας, ο Μάρκος Αντώνιος, ο Πομπήιος και ο Ιούλιος Καίσαρας. Στα χρόνια του Ιούλιου Καίσαρα, στρατηγού με εξαιρετικές ικανότητες, που όμως έπεσε

θύμα συνωμοσίας και δολοφονήθηκε (44 π.Χ.), το ρωμαϊκό κράτος κατέκτησε ολόκληρη τη Νοτιοδυτική Ευρώπη. Στο τέλος, μετά από πολλούς αγώνες, επικράτησε στη Ρώμη ο θετός γιος του Καίσαρα, ο Οκταβιανός (γνωστός με την προσωνυμία Αύγουστος) που εγκαθίδρυσε ένα μοναρχικό πολίτευμα το οποίο με το πέρασμα του χρόνου εξελίχθηκε σε Αυτοκρατορία.

Ερωτήσεις – Δραστηριότητες

- 1. Τι ήταν οι πατρίκιοι και οι πληβείοι; Με ποια σημασία χρησιμοποιούμε τις λέξεις αυτές;**
- 2. Διαβάστε το παράθεμα: «Ου λογισάμενοι την Αρχιμήδους δύναμιν» καθώς και τη λεζάντα που συνοδεύει την εικόνα με τον Αρχιμήδη και εξηγήστε τη φράση: «μια σκέψη κάποτε είναι πιο αποτελεσματική από όλο το πλήθος» προσκομίζοντας και κάποιο παράδειγμα.**
- 3. Τι σημαίνει η φράση σήμερα: «Ο Αννίβας προ των πυλών»; Σε ποιες περιπτώσεις τη χρησιμοποιούμε;**

ΟΙ ΡΩΜΑΙΟΙ ΚΑΙ ΤΑ ΔΗΜΟΣΙΑ ΕΡΓΑ

Η φυσική διαμόρφωση του τόπου λοιπόν αυτές τις ευκολίες παρέχει στην πόλη, οι Ρωμαίοι όμως πρόσθεσαν σ' αυτές τα οφέλη τα προερχόμενα από την προνοητικότητα. Επειδή οι Έλληνες φάνηκαν ότι πέτυχαν κυρίως στην ίδρυση των πόλεων, εφόσον λάμβαναν υπόψη τους την ομορφιά, την οχυρότητα, τα λιμάνια και την καταλληλότητα του χώρου, οι Ρωμαίοι προνόησαν για ό,τι εκείνοι αδιαφόρησαν, δηλαδή για την κατασκευή δρόμων, τη μεταφορά του νερού και για υπονόμους, με τους οποίους να μπορούν να καθαρίζουν τα λύματα της πόλης και να τα διοχετεύουν στον Τίβερη.

**Κατασκεύασαν επίσης δρόμους σ' όλη τη χώρα, από-
κόπτοντας λόφους και επιχωματώνοντας κοιλάδες,
ώστε μεγάλες άμαξες να μπορούν να μεταφέρουν τα
εμπορεύματα τα οποία μετακινούνταν με πλωτά μέσα.
Οι υπόνομοι σκεπάστηκαν με πελεκητές πέτρες και
συνετέλεσαν ώστε μερικοί δρόμοι να διευκολύνουν τη
διέλευση αμαξών φορτωμένων με χόρτο. Τόσο πολύ
εξάλλου είναι το μεταφερόμενο με αγωγούς νερό από
τα υδραγωγεία, ώστε να τρέχουν ποτάμια νερού μέσα
από την πόλη και στους υπονόμους και να έχει σχεδόν
κάθε σπίτι δεξαμενές, σωληνώσεις και αρκετές βρύσες,
για τα οποία φρόντισε ιδιαίτερα ο Μάρκος Αγρίππας
που στόλισε και με πολλά άλλα αναθήματα την πόλη.**

Στράβων, Γεωγραφικά V. 3.8., (μετ. Α. Μαστραπά)

4. Η ΥΠΟΤΑΓΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΚΟΣΜΟΥ

Οι Ρωμαίοι και ο ελληνικός κόσμος

Μετά τη νίκη επί των Καρχηδονίων (202 π.Χ.) οι Ρωμαίοι έστρεψαν τα βλέμματά τους προς τον ελληνικό κόσμο. Η επαφή τους άλλωστε με τις ελληνικές πόλεις του ιταλικού νότου τους είχε γοητεύσει. Σίγουροι για τη δύναμή τους επιχείρησαν το μεγάλο βήμα.

ΑΠΟ ΤΗΣ ΕΣΠΕΡΑΣ ΝΕΦΗ

(Ο Αγέλαος) είπε πως ποτέ δεν πρέπει να πολεμούν οι Έλληνες μεταξύ τους, αλλά να χρωστούν μεγάλη χάρη στους θεούς, αν μπορούσαν, με μια σκέψη και δένοντας τα χέρια, όπως αυτοί που περνάνε ποτάμια, να απόκρουν τις επιθέσεις των βαρβάρων σώζοντας τον εαυτό τους και τις πόλεις τους. Αν όμως αυτό είναι εντελώς αδύνατον, έλεγε με έμφαση, τουλάχιστον τώρα έπρεπε να συμφωνήσουν και να φυλάγονται λαμβάνοντας υπόψη τους ισχυρούς στρατούς και το μεγάλο πόλεμο που είχε αρχίσει στη Δύση. Γιατί είναι φανερό στον καθένα, που και λίγο ανακατεύεται με την πολιτική, ότι, είτε οι Καρχηδόνιοι νικήσουν τους Ρωμαίους είτε οι Ρωμαίοι τους Καρχηδόνιους, είναι φυσικό να μην περιοριστούν οι νικητές με κανέναν τρόπο στην κυριαρχία της Ιταλίας και της Σικελίας, αλλά να έρθουν στην Ελλάδα και να προσπαθήσουν να επεκτείνουν τα σχέδιά τους και την εξουσία τους... Δεν πρέπει να περιμένει να σταθούν πάνω από την Ελλάδα τα νέφη που συσσωρεύονται στη Δύση...

Πολύβιος, Ε. 104. 1-3, 10 (μετ. Ν.Δ. Τριανταφυλλόπουλου)

Η κατάσταση στην Ελλάδα

Την εποχή αυτή οι Έλληνες παρουσιάζονται διαιρεμένοι και αποδυναμωμένοι. Το κέντρο βάρους του ελληνισμού έχει μεταφερθεί ανατολικότερα, ενώ ένα μεγάλο μέρος του ανδρικού κυρίως πληθυσμού έχει μεταναστεύσει. Στο λιμάνι του Πειραιά έφθαναν όλο και λιγότερα εμπορικά πλοία. Τα γεγονότα του Αννιβαϊκού πολέμου (218–202 π.Χ.), που συντάραξαν την ιταλική χερσόνησο, δεν προκάλεσαν ιδιαίτερη αίσθηση στην Ελλάδα. Κάποιοι όμως διέβλεπαν τον κίνδυνο από τη συνεχή άνοδο της Ρώμης. Ο Αγέλαος ο Αιτωλός μίλησε για σύννεφα που συσσωρεύονταν στη Δύση και απειλούσαν την Ελλάδα. Οι μόνες δυνάμεις που μπορούσαν να προβάλουν αντίσταση στον ρωμαϊκό επεκτατισμό ήταν η Μακεδονία και οι δύο Συμπολιτείες.

*Ο Φλαμινίνος. Οι ελληνικές πόλεις για να τιμήσουν τον Φλαμινίνο έκοψαν νομίσματα με τη μορφή του.
(Αθήνα, Νομισματική Συλλογή Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου)*

Η πολιτική του «διαίρει και βασίλευε»

Η κατάσταση που παρουσιαζόταν στην Ελλάδα ήταν ευνοϊκή για τα σχέδια των Ρωμαίων. Οι ίδιοι εφάρμοσαν πολύ αποτελεσματικά την πολιτική του «διαίρει και βασίλευε». Πέτυχαν εύκολα να επεμβαίνουν

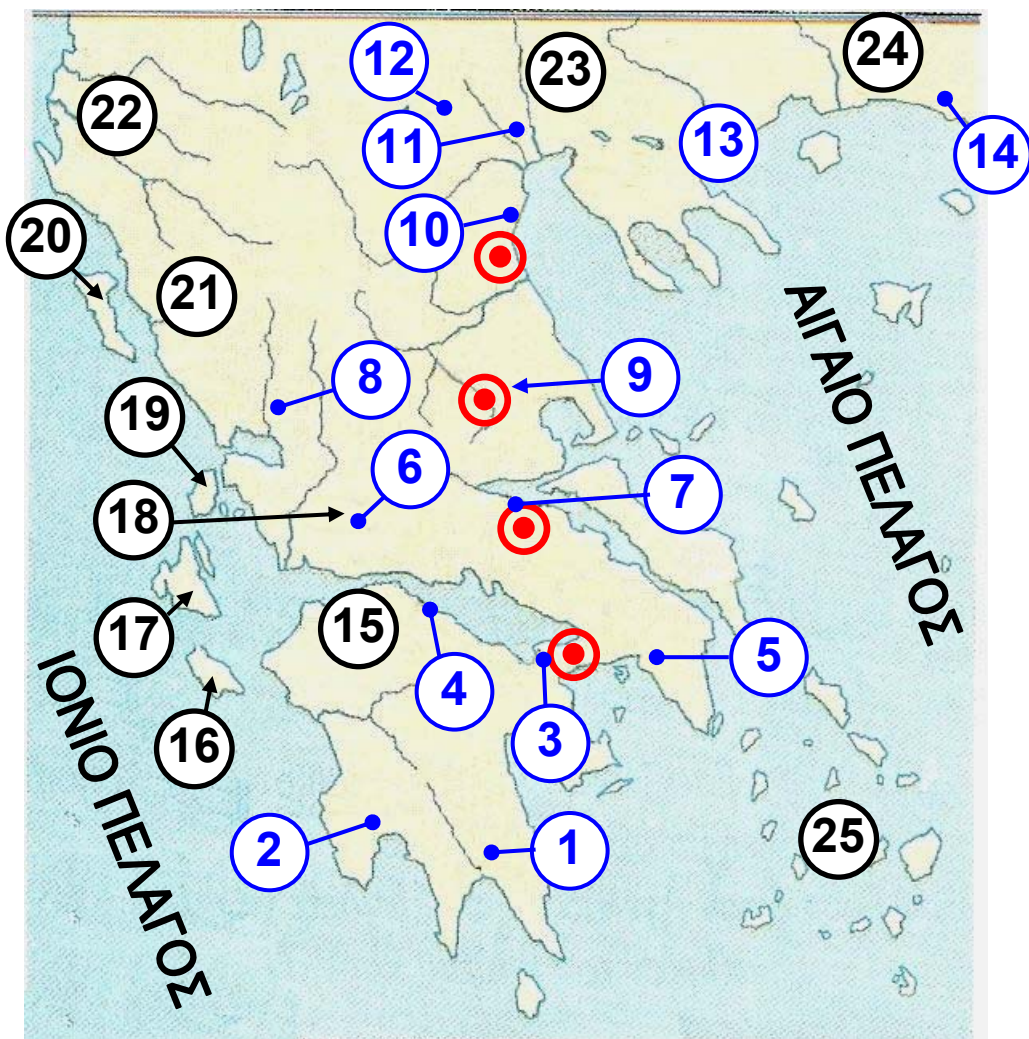
στις υποθέσεις των Ελλήνων και να τους κρατούν αποδυναμωμένους.

Η υποταγή της Μακεδονίας

Έτσι, όταν δημιουργήθηκε ένας συνασπισμός εναντίον του Φιλίππου Ε΄ της Μακεδονίας, οι Ρωμαίοι έσπευσαν να προσφέρουν τη βοήθειά τους. Ο Ρωμαίος στρατηγός Φλαμίνιος, υποστηριζόμενος και από τις δυνάμεις της Αιτωλικής συμπολιτείας, κατάφερε να νικήσει τον Φίλιππο στη θέση Κυνός Κεφαλές (197 π.Χ.). Η Μακεδονία αναγκάστηκε να πληρώσει πολεμική αποζημίωση και να αναγνωρίσει την ελευθερία των πόλεων και των Συμπολιτειών. Τον επόμενο χρόνο ο Φλαμίνιος στη διάρκεια των Ισθμίων διακήρυξε υπό τις επευφημίες των παρευρισκομένων την ελευθερία των Ελλήνων. Παρά την ήττα της, η Μακεδονία διατηρούσε αρκετές δυνάμεις. Ο Φίλιππος είχε αρχίσει μάλιστα μια συστηματική προσπάθεια για να αναμετρηθεί και πάλι με τους Ρωμαίους. Το έργο ανέλαβε να συνεχίσει ο γιος του Περσέας. Νικήθηκε όμως στην Πύδνα (168 π.Χ.) από τον Αιμίλιο Παύλο και πιάστηκε αιχμάλωτος. Η Μακεδονία έχασε την ανεξαρτησία της.

ΥΠΟΜΝΗΜΑ ΤΟΥ ΧΑΡΤΗ ΤΗΣ ΕΠΟΜΕΝΗΣ ΣΕΛΙΔΑΣ	
Πόλεις	
1. Σπάρτη	8. Αμβρακία
2. Μεσσήνη	9. Κυνός Κεφαλές
3. Κόρινθος	10. Πύδνα
4. Αίγιο	11. Πέλλα
5. Αθήνα	12. Αιγές
6. Θέρμο	13. Θεσσαλονίκη
7. Σκάρφεια	14. Μαρώνεια

ΠΕΡΙΟΧΕΣ	
15. ΑΧΑΙΑ	21. ΗΠΕΙΡΟΣ
16. ΖΑΚΥΝΘΟΣ	22. ΙΛΛΥΡΙΑ
17. ΚΕΦΑΛΛΗΝΙΑ	23. ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ
18. ΑΙΤΩΛΙΑ	24. ΘΡΑΚΗ
19. ΛΕΥΚΑΔΑ	25. ΚΥΚΛΑΔΕΣ
20. ΚΕΡΚΥΡΑ	

Η σύγκρουση Ρωμαίων και Ελλήνων.

Νόμισμα με την κεφαλή του Περσέα. (Αθήνα, Νομισματική Συλλογή, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο)

ΟΙ ΡΩΜΑΙΟΙ «ΕΛΕΥΘΕΡΩΤΕΣ» ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Τότε λοιπόν γίνονταν οι γιορτές των Ισθμίων. Πλήθος θεατές κάθονταν στο στάδιο παρακολουθώντας τα αθλητικά αγωνίσματα... Σε μια στιγμή ήχησε η σάλπιγγα, επιβάλλοντας στα πλήθη τη σιγή· στη μέση του στίβου προχώρησε ο κήρυκας και διακήρυξε ότι η σύγκλητος των Ρωμαίων και ο στρατηγός-ύπατος Τίτος Κοϊντίος, αφού επολέμησαν το βασιλιά Φίλιππο (Ε΄) και τους Μακεδόνες, αφήνουν αφρούρητους και ελεύθερους και αφορολόγητους, με το δικαίωμα να ακολουθούν τους πάτριους νόμους τους, τους Κορίνθιους, Λοκρούς, Φωκείς, Ευβοείς, Αχαιούς, Φθιώτες, Μάγνητες, Θεσσαλούς και Περραιβούς. Στην αρχή δεν ακούστηκε το κήρυγμα πολύ καθαρά κι ήταν πολλοί που δεν τ' άκουσαν καθόλου· δημιουργήθηκε λοιπόν στο στάδιο μια κίνηση του πλήθους, γεμάτη ανησυχία και θόρυβο· απορούσαν, ρωτούσαν τι ειπώθηκε και ζητούσαν ν' απαγγελθεί πάλι το κήρυγμα. Όταν λοιπόν έγινε ξανά ησυχία και ο κήρυκας υψώνοντας τη φωνή σε ζωηρότερο τόνο έκανε ώστε να ακουστεί απ' όλους το κήρυγμα, μια χαρούμενη κραυγή, απίστευτα δυνατή, απλώθηκε ως τη θάλασσα, ενώ το θέατρο είχε σηκωθεί όρθιο και κανείς δεν έδινε προσοχή στους αγωνιζόμε-

νους αθλητές. Όλοι αναπηδούσαν κι έτρεχαν να χαιρετήσουν και να προσφωνήσουν το σωτήρα και υπερασπιστή της Ελλάδας...

Πλούταρχος, Τίτος Φλαμίνιος, 10 (Μετ. Α. Λαζάρου)

ΥΠΕΡ ΤΗΣ ΑΧΑΪΚΗΣ ΣΥΜΠΟΛΙΤΕΙΑΣ ΠΟΛΕΜΗΣΑΝΤΕΣ

Ανδρείοι σεις που πολεμήσατε και πέσατε ευκλεώς_ τους πανταχού νικήσαντας μη φοβηθέντες. Όταν θέλουν οι Έλληνες να καυχηθούν, «τέτοιους βγάζει το έθνος μας» θα λένε για σας. Έτσι θαυμάσιος θα 'ναι ο έπαινός σας.

Κ. Καβάφης

Η υποταγή της νότιας Ελλάδας

Από κει και πέρα οι Ρωμαίοι μπορούσαν εύκολα να υποτάξουν και τις υπόλοιπες ελληνικές δυνάμεις. Τελευταία αντίσταση προέβαλαν οι δυνάμεις της Αχαϊκής συμπολιτείας στη Λευκόπετρα κοντά στον Ισθμό, όπου νικήθηκαν (146 π.Χ.). Βαρύ τίμημα πλήρωσε η Κόρινθος. Ο Ρωμαίος στρατηγός Μόμμιος έδωσε εντολή να καταστραφεί η πόλη και οι κάτοικοι να πουληθούν ως δούλοι.

Τελευταία πράξη του δράματος υπήρξε η κατάληψη της Αλεξάνδρειας από τον Οκταβιανό (30 π.Χ.), με συνέπεια τη μετατροπή της Αιγύπτου σε επαρχία του ρωμαϊκού κράτους.

Κεφαλή που εικονίζει την Κλεοπάτρα,
τελευταία βασίλισσα της Αιγύπτου
(Λονδίνο, Βρετανικό Μουσείο).

Ερωτήσεις – Δραστηριότητες

- 1. Τι είναι η πολιτική του «διαίρει και βασίλευε». Σε ποιες περιπτώσεις χρησιμοποιούμε τη φράση; Μπορείτε να αναφέρετε ένα παράδειγμα από την ιστορία;**
- 2. Αφού μελετήσετε το παράθεμα για τον Αγέλαο, να συζητήσετε το μήνυμα που εκπέμπει, λαμβάνοντας υπόψη της εξελίξεις που σημειώθηκαν τα επόμενα χρόνια στην Ελλάδα.**

5. ΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΚΑΙ ΟΙ ΤΕΧΝΕΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

Την εποχή των ελληνοιστικών βασιλείων (322–30 π.Χ.), τα γράμματα και οι τέχνες εξελίσσονται ραγδαία. Όμως τώρα πνευματικοί άνθρωποι και καλλιτέχνες δημιουργούν όχι σαν ελεύθεροι πολίτες μίας πόλης–κράτους, όπως γινόταν την αρχαϊκή και κλασική εποχή, αλλά μέσα στο πλαίσιο της μοναρχικής εξουσίας των διαδόχων του Μ. Αλέξανδρου που υποστηρίζουν οικονομικά και προωθούν με κάθε τρόπο τα γράμματα και τις τέχνες για να λαμπρύνουν την εξουσία τους και να δηλώσουν την ελληνική προέλευσή τους. Ο ελληνικός πολιτισμός εμπλουτίζεται με στοιχεία ανατολικών πολιτισμών και του αιγυπτιακού και γίνεται το στοιχείο που ενώνει τους πολλούς και διάφορους πολιτισμούς των υπηκόων αυτών των κρατών. Η ελληνική γλώσσα, η ελληνοιστική «κοινή», είναι η επίσημη γλώσσα των βασιλείων αυτών και δεν υπάρχει μορφωμένος άνθρωπος που να μη τη γνωρίζει.

Ο βωμός του Δία και της Αθηνάς στην Πέργαμο, ανάθημα του βασιλιά της Περγάμου Ευμένη Β'. Ο βωμός υψωνόταν πάνω σε βάθρο με ανάγλυφη παράσταση Γιγαντομαχίας. (Αποκατάσταση, Μουσείο Περγάμου, Βερολίνο).

Φιλοσοφία

Η «Ακαδημία» του Πλάτωνα και το «Λύκειο» του Αριστοτέλη εξακολουθούν να είναι οι δύο μεγάλες φιλοσοφικές σχολές της Αθήνας με ακτινοβολία και επιρροή σε ολόκληρο τον αρχαίο κόσμο. Ωστόσο τα φιλοσοφικά ρεύματα που ανταποκρίνονται πειστικότερα στα παντοτινά ερωτήματα για το νόημα της ανθρώπινης ύπαρξης είναι η διδασκαλία των επικουρείων και των στωικών φιλοσόφων. Ο Επίκουρος από τη Σάμο (341–270 π.Χ.) ιδρύει τη σχολή του σε έναν κήπο στην Αθήνα, που γίνεται έτσι γνωστή ως «Κήπος». Τη γαλήνη της ψυχής που αναζητούν οι σύγχρονοί του ο Επίκουρος την υπόσχεται με την απόκτηση της ηδονής, δηλαδή της αναζήτησης της ηρεμίας και γαλήνης, που δεν έχει να κάνει με σωματικές απολαύσεις αλλά με έναν τρόπο ζωής απαλλαγμένο από τα πάθη και τον φόβο του θανάτου και με φρόνηση, ανθρωπιά, δικαιοσύνη και φιλία. Πολλά κοινά στοιχεία αλλά και σημαντικές διαφορές έχει και η στωική διδασκαλία, το άλλο μεγάλο φιλοσοφικό ρεύμα της εποχής, που ονομάστηκε έτσι διότι κέντρο της ήταν η «Ποικίλη Στοά» της Αθήνας. Ιδρυτής της υπήρξε ο Ζήνων από το Κίτιο της Κύπρου (334–262 π.Χ.). Αντίθετα από τους Επικούρειους οι Στωικοί επιζητούν ζωή σύμφωνη με τους νόμους της φύσης και της ηθικής, όχι την ευδαιμονία, ευτυχία, αλλά την αρετή. Είναι κοσμοπολίτες και δεν κάνουν διάκριση ανάμεσα σε Έλληνες και «βαρβάρους», δούλους και ελεύθερους, κοινωνικά ανώτερους και κατώτερους ανθρώπους.

Και οι δύο αυτές σχολές έριξαν το βάρος τους στην ηθική διδασκαλία, επηρέασαν τους Λατίνους φιλοσόφους και δια μέσου αυτών τη φιλοσοφία της Αναγέννησης και τη νεότερη ευρωπαϊκή και παγκόσμια φιλοσοφία.

Η Νίκη της Σαμοθράκης (γύρω στο 190 π.Χ.).
Πρωτότυπο μαρμάρινο, πιθανότατα ροδιακό έργο. Η
Νίκη καταφθάνει πάνω στη πλώρη πλοίου για να στέψει
τους νικητές σε ναυμαχία. Ήταν στημένη μέσα σε
τεχνητή λιμνούλα ώστε η παράσταση να αποκτά
αληθοφανή χαρακτήρα. (Παρίσι, Μουσείο Λούβρου)

Επιστήμες

Παράλληλα υπάρχουν και άλλα φιλοσοφικά ρεύματα, όπως των σκεπτικιστών, των κυνικών κ.ά. Εξαιρετικά σημαντική δημιουργία των ελληνοιστικών χρόνων, πάντα με επίκεντρο τις αυλές των ελληνοιστικών βασιλέων, είναι οι **φιλολογικές επιστήμες**. Ξεκινώντας από τα ομηρικά κείμενα φιλόλογοι και λεξικογράφοι ασχολούνται με τη γραμματική, την ετυμολογία των

λέξεων, με τα γλωσσικά ιδιώματα και περίεργες και σπάνιες λέξεις, ερμηνεύουν τα κείμενα του Ομήρου και άλλων ποιητών. Στην Αλεξάνδρεια ιδρύονται δύο μεγάλες βιβλιοθήκες με εκατοντάδες χιλιάδες παπυροκυλίνδρους. Στην Πέργαμο επίσης ιδρύεται η δεύτερη σε σπουδαιότητα αρχαία βιβλιοθήκη με κείμενα γραμμένα πάνω στα περίφημα περγαμηνά δέρματα (περγαμηνές), καθώς και στην Αντιόχεια.

Πλήθος ιστορικών συγγραμμάτων με ιστορίες για τον Μ. Αλέξανδρο και τους διαδόχους γράφονται, οι ιστορικοί που ξεχωρίζουν όμως και συγγράφουν παγκόσμια ιστορία είναι ο Πολύβιος από τη Μεγαλόπολη της Αρκαδίας (200–120 π.Χ.) και ο Διόδωρος ο Σικελιώτης που έζησε την εποχή του αυτοκράτορα Αυγούστου.

Επίσης τα Μαθηματικά με τον Ευκλείδη στην Αλεξάνδρεια και τον Αρχιμήδη από τις Συρακούσες, η Αστρονομία με τον Αρίσταρχο το Σάμιο, η Ιατρική με τον Ηρόφιλο και τον Ασκληπιάδη, η Φαρμακολογία, η Γεωγραφία με τον Ερατοσθένη τον Κυρηναίο και τον Στράβωνα, η Φυσική, το Δίκαιο, γνωρίζουν μεγάλη άνθηση την εποχή αυτή. Οι εκστρατείες του Μ. Αλέξανδρου με την άμεση γνωριμία των πανάρχαιων πολιτισμών της Ανατολής και της Αιγύπτου και τις προσωπικές παρατηρήσεις όσων συνόδευσαν τον Μακεδόνα βασιλιά στην μακριά πορεία του, ήταν φυσικό να οδηγήσουν σε μία άνευ προηγουμένου ακμή των επιστημών.

Πλάκα από τον βωμό του Δία και της Αθηνάς στην Πέργαμο. Η Μοίρα αγωνίζεται εναντίον φιδόμορφου Γίγαντα. Τα βαριά, γεμάτα χοντρές πτυχώσεις ενδύματα της θεάς, τα μυώδη σώματα, οι πλούσιοι πλόκαμοι των μαλλιών, τα συσπασμένα από την αγωνία και την ένταση της μάχης πρόσωπα των Γιγάντων, οι ορμητικές κινήσεις, αποτελούν τα βασικά γνωρίσματα του ελληνιστικού «μπαρόκ» (Βερολίνο, Μουσείο Περγάμου).

ΑΥΤΟΜΑΤΗ ΚΡΗΝΗ

«Σε μια κρήνη, σε μια πηγή ή γενικά όπου υπάρχει τρεχούμενο νερό, κατασκευάζονται περισσότερα πουλιά που τραγουδούν. Δίπλα τους τοποθετείται μία κουκουβάγια, που μπορεί να στρέφεται αυτόματα προς τα πουλιά, οπότε αυτά σταματούν να τραγουδούν, ή να τα αποστρέφεται, οπότε αυτά συνεχίζουν το τραγούδι τους. Και αυτό γίνεται ακατάπαυστα».

Έρωτην Αλεξανδρεύς, Πνευματικά Α, 16

ΑΥΤΟΜΑΤΕΣ ΠΥΛΕΣ ΝΑΟΥ

«Ναός κατασκευάζεται, έτσι ώστε μόλις ανάψει φωτιά σε βωμό που βρίσκεται στην είσοδό του και γίνει θυσία οι πόρτες του ναού να ανοίγουν αυτόματα και μόλις σβήσει η φωτιά πάλι να κλείνουν»

Ἡρων Αλεξανδρεύς, Πνευματικά Α, 38.

Από: Εταιρεία Μελέτης Αρχαίας Ελληνικής Τεχνολογίας – Τεχνικό Μουσείο Θεσσαλονίκης. «Αρχαία Ελληνική Τεχνολογία». Κατάλογος της έκθεσης. 21 Αυγούστου – 22 Σεπτεμβρίου 1997 (Θεσσαλονίκη 1997) αρ. κατ.: 31 και 32.

Τεχνολογία

Παράλληλα, και με βάση την επιστημονική γνώση, αναπτύσσεται και η τεχνολογία, κυρίως κατασκευές πολεμικών μηχανών (Αρχιμήδης από τις Συρακούσες) αλλά και μηχανών για την ανύψωση, μεταφορά και άλλες λειτουργίες ογκωδών αντικειμένων και κατασκευών, που χρησιμοποιούνται ακόμη και στις καλές τέχνες, π.χ. στη γλυπτική (κολοσσιαίος Ηρακλής Λυσίππου στον Τάραντα που ήταν αδύνατο να μετακινηθεί με το χέρι), ενώ εμφανίζονται και σύνθετα μουσικά όργανα, όπως η ύδραυλη (Κτησίβιος από την Αλεξάνδρεια). Εφευρίσκονται επίσης αυτόματες μηχανές, που κινούνται δηλαδή από μόνες τους, με τη βοήθεια του νερού και του αέρα (Ἡρων από την Αλεξάνδρεια). Πάντως οι τεχνικές εφευρέσεις των ελληνοιστικών χρόνων δεν χρησιμοποιήθηκαν για τη βελτίωση και αύξηση της παραγωγής που θα ανέπτυξαν την οικονομία και θα αύξαιναν τον πλούτο για όλες τις

κοινωνικές τάξεις. Η υπερπροσφορά φθηνών εργατικών χεριών (δούλοι) ήταν πιθανότατα ένας από τους σημαντικότερους λόγους για το φαινόμενο αυτό.

Λογοτεχνία

Η **Νέα Κωμωδία** με κύριο εκπρόσωπο τον **Μένανδρο** από τη **Αθήνα** (342/1 – 291/90 π.Χ.), μία κωμωδία που σατιρίζει και διακωμωδεί ανθρώπινους χαρακτήρες, όπως τον τσιγκούνη πατέρα, τον έξυπνο δούλο, την παμπόνηρη και αρπακτική εταίρα κ.ά., είναι επίσης πολύ δημοφιλές είδος και θα επηρεάσει τους **Λατίνους** θεατρικούς συγγραφείς στη συνέχεια και διαμέσου αυτών το νεότερο ευρωπαϊκό θέατρο.

Ποίηση

Αλλά και η **ποίηση** θα στραφεί τους χρόνους αυτούς περισσότερο στον απλό άνθρωπο και στην καθημερινή ζωή. Ο **Καλλίμαχος** από την **Κυρήνη** με τις **ελεγείες*** του, η **βουκολική*** ποίηση του **Θεόκριτου** και άλλων ποιητών και οι **μίμοι*** μας διέσωσαν σκηνές της καθημερινής ζωής και της λατρείας των απλών πιστών εξυμνώντας τις μικρές χαρές της ζωής κοντά στη φύση. Στα ίδια θέματα στράφηκε και το ελληνιστικό **επίγραμμα***.

Αρχιτεκτονική

Την εποχή αυτή με χορηγούς τους ελληνιστικούς βασιλείς κάνουν την εμφάνισή τους εντυπωσιακά αρχιτεκτονικά σύνολα με στόχο την προβολή της δύναμης και του μεγαλείου των ηγεμόνων αλλά και των ισχυρών και πλούσιων πόλεων – κρατών, όπως η **Ρόδος** και η **Κως** που έχουν απομείνει ανεξάρτητες.

Στα μεγάλα ιερά η ανέγερση νέων ναών στους γνωστούς αρχιτεκτονικούς ρυθμούς, στους οποίους όμως απαντά ανάμειξη διάφορων στοιχείων, αποβλέπει στον εντυπωσιασμό με το παιχνίδισμα του φωτός και της σκιάς που δημιουργείται από τα ευρύχωρα πτερά και την αραιότερη τοποθέτηση των κιόνων. Μεγάλος αρχιτέκτων της εποχής είναι ο Ερμογένης, που έγραψε και βιβλία για τον ιωνικό ρυθμό. Όπου υπάρχουν παλαιότερα κτίρια ανεγείρονται στοές που περιβάλλουν μεγάλες πλατείες ορίζοντας την έκταση των ιερών και αποκόπτοντάς τα από τον γύρω χώρο. Το Ασκληπιείο της Κω και το ιερό της Αθηνάς στη Λίνδο της Ρόδου αποτελούν τα χαρακτηριστικότερα δείγματα ενιαία και αμφιθεατρικά οργανωμένων ιερών που εκπλήσσουν τον επισκέπτη με τη διαδοχή των μεγαλοπρεπών κλιμάκων και πλατειών. Η ακρόπολη της Περγάμου με το ιερό της Αθηνάς Νικηφόρου, τον περίφημο βωμό της Αθηνάς και του Δία, τη βιβλιοθήκη, το θέατρο, τα ανάκτορα με το στρατόπεδο και τους αποθηκευτικούς χώρους, την αγορά, αποτελεί επίσης ένα εντυπωσιακό και χαρακτηριστικό σύνολο αυτής της εποχής. Μεγαλοπρεπή ανάκτορα κτίζονται και στην Αλεξάνδρεια για τους Πτολεμαίους, που εκτός των κατοικιών των ηγεμόνων περιλαμβάνουν και βιβλιοθήκη και το Μουσείο*, ένα λατρευτικό –επιστημονικό ίδρυμα για να κατοικούν και να ερευνούν οι μεγάλοι πνευματικοί άνθρωποι που έχουν προσκληθεί από τους Πτολεμαίους και συντηρούνται από αυτούς. Οι ιδιωτικές κατοικίες είναι συχνά εντυπωσιακές με τους πολλούς ορόφους τους, τα δωμάτια γύρω από μεγάλες περίστυλες αυλές και τα ψηφιδωτά δάπεδα.

Η μεθυσμένη Γριά
(3ος-2ος αιώνας π.Χ.).
Αντίγραφο ρωμαϊκής εποχής
του μαρμάρινου αγάλματος
μιας ξεπεσμένης γριάς
αριστοκράτισσας που κρατάει
σφιχτά στην αγκαλιά της
λαγύνη με κρασί.
(Γλυπτοθήκη του Μονάχου)

Το ιερό της Αθηνάς στη
Λίνδο της Ρόδου. Τα
κτίρια του ιερού έχουν
κτισθεί πάνω στην
κορυφή απόκρημνου
υψώματος κλιμακωτά,
σε πολλά επίπεδα που
επικοινωνούν μεταξύ
τους με μεγάλες
κλίμακες και περιβάλλονται το καθένα από μακριές
στοές. Στο ανώτερο επίπεδο -άνδηρο- υψώνεται ο
δωρικός ναός της Αθηνάς Λινδίας (3ος αιώνας π.Χ.)

Το Ασκληπιείο της Κω κτισμένο μέσα σε ένα κατάφυτο άλσος από κυπαρίσσια, διαμορφωνόταν σε τρία κλιμακωτά επίπεδα. Το ιερό είναι σήμερα αναστηλωμένο στο μεγαλύτερο μέρος του.

Η Αφροδίτη από τη Ρόδο (γύρω στο 100 π.Χ.). Μαρμάρινο πρωτότυπο αγαλμάτιο που παριστάνει τη θεά να έχει μόλις αναδυθεί από τη θάλασσα και να στραγγίζει τα μακριά βρεγμένα μαλλιά της. Η λείο επιδερμίδα και το κλασσικό κάλλος σώματος και προσώπου μαρτυρούν μια ακόμη καλλιτεχνική τάση της εποχής, την κλασικιστική που εμπνέεται από τα κλασικά έργα του 5ου και 4ου αιώνα π.Χ.

Εικαστικές τέχνες

Στη γλυπτική εμφανίζονται νέα θέματα και νέες τεχνοτροπίες. Εκτός από τους θεούς, τους ήρωες και τα μυθολογικά πρόσωπα, που απεικονίζονται συνήθως με τρόπο που θυμίζει τα κλασικά έργα –νεοκλασικισμός– οι γλύπτες παριστάνουν τώρα τύπους καθημερινούς και ρεαλιστικούς, χωρίς δηλαδή την εξιδανίκευση της κλασικής τέχνης.

ΘΕΟΚΡΙΤΟΥ ΕΙΔΥΛΛΙΟ ΧΧΙ, ΑΛΙΕΙΣ, ΣΤΙΧ. 6–18

...Μέσ' σε πλεχτό καλύβι κοντά–κοντά πλαγιάζανε δυο γεροντοψαράδες πάνω στα βούρλα τα στεγνά. Στο πλάι τους βρισκόντανε όλα τα σύνεργά τους φτιασμένα με το χέρι τους, τα καλαθάκια τα ρηγά, τα μακριά καλάμια, τα αγκίστρια, τα δολώματα με φύκια σκεπασμένα, οι πετονιές, τα δίχτυα τους, τα δαιδαλώδικα σκοινιά, τα βρόχια, δυο κουπιά και μια παλιοβαρκούλα, πάνω σε δυο φαλάγγια. Αντί για προσκεφάλι και για στρωσίδι στενό είχαν κοντόψαθο. Αυτά ήτανε το έχει τους, κι ούτε είχε το κατώφλι τους μια πόρτα για ένα σκύλο, γιατί τι θα χρησίμευαν, τους φύλαγεν η φτώχια. Δεν είχαν ένα γείτονα κι' η θάλασσα μονάχα χαϊδολογούσε από παντού το φτωχικό καλύβι...

Ι. Ζαχαρόπουλος, Βιβλιοθήκη Αρχαίων Συγγραφέων 56,
επιμ. εκδ. Γ. Κορδάτος,
Θεόκριτος Ειδύλλια, Εισαγωγή. Μετάφραση, Σχόλια Αλ.
Φωτιάδης (Αθήνα, χ.χ.)

*Γερο-Ψαράς (τέλη 2ου-1ος αιώνας π.Χ.).
Ρωμαϊκό αντίγραφο ελληνοιστικού
αγάλματος που παριστάνει έναν
γέρο ψαρά με τα σύνεργά του.
(Ρώμη, Καπιτώλιο, Μουσείο Conservatori).*

Γέροι, γριές, τσοπάνηδες, ψαράδες, χορευτές, νάνοι, καμπούρηδες, παιδιά παριστάνονται όπως είναι την πραγματικότητα – **κοινωνικός ρεαλισμός**. Είναι μία τέχνη που σιγά-σιγά αποκτά, εκτός από τον θρησκευτικό, και διακοσμητικό χαρακτήρα, αφού τέτοια αγάλματα διακοσμούν κήπους και πολυτελείς ιδιωτικές κατοικίες. Οι μορφές άλλοτε απεικονίζονται σε δραματικά θέματα με ζωηρά κινημένα σώματα σε στιγμιαία δράση και με πρόσωπα γεμάτα ένταση, αγωνία και πάθος – **τεχνοτροπία μπαρόκ***– και άλλοτε σε ανάλαφρες και πολύπλοκες στάσεις και χορευτικές κινήσεις σε ερωτικά, εύθυμα ή χιουμοριστικά θέματα –**τεχνοτροπία ροκοκό***. Εξάλλου οι απεικονίσεις των ηγεμόνων σε ηρωικές μεγαλοπρεπείς στάσεις καθώς και των κορυφαίων πνευματικών ανθρώπων της εποχής –ρητόρων, ποιητών, ιστορικών κ.ά.– συντελούν στη μεγάλη ανάπτυξη του πορτρέτου, που και αυτό είναι πιο ρεαλιστικό. Τα συμπλέγματα των Γαλατών που ηττήθηκαν από τους ηγεμόνες της Περγάμου και η μεγάλη ζωφόρος του βωμού του Δία και της Αθηνάς στην Πέργαμο,

που παριστάνει τη Γιγαντομαχία με μεγάλη δραματική ένταση, αποτελούν εκτός από αριστουργήματα της παγκόσμιας γλυπτικής και έργα πολιτικής προπαγάνδας της ηγεμονικής εξουσίας των περγαμηνών βασιλέων.

Νάνοι-χορευτές από αρχαίο ναυάγιο κοντά στην Τύνιδα (150-100 π.Χ.). Πρωτότυπα χάλκινα αγαλμάτια που παριστάνουν έναν άνδρα και μια γυναίκα σε ζωηρές χορευτικές στάσεις. (Τύνιδα, Μουσείο Bardo).

Σύμπλεγμα του Γαλάτη που αυτοκτονεί και της νεκρής γυναίκας του (γύρω στο 230-220 π.Χ.). Ρωμαϊκής εποχής μαρμάρινο αντίγραφο ενός χάλκινου ελληνιστικού γλυπτού. Ο ηγεμόνας των Γαλατών σκοτώνει τη γυναίκα του και αυτοκτονεί για να μην πέσει στα χέρια του εχθρού. (Ρώμη, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο).

*Οικία του Διονύσου στη Δήλο.
Η εσωτερική αυλή -το αίθριο-
περιβάλλεται από κομψούς
μαρμάρινους κίονες και έχει
ψηφιδωτό δάπεδο.*

Ζωγραφική–ψηφιδωτά. Μεγάλη άνθηση παρατηρείται στη μεγάλη ζωγραφική, όπως τη γνωρίζουμε διαμέσου αντιγράφων σε επαύλεις των ρωμαϊκών χρόνων στη Ρώμη και αλλού. Ανθεί επίσης και η τέχνη του ψηφιδωτού –μωσαϊκά– που κοσμούν τα δάπεδα των επίσημων χώρων υποδοχής των ελληνιστικών σπιτιών και ανακτόρων.

Κεραμική–Αγγειογραφία–Μικροτεχνία. Στις τέχνες αυτές εμφανίζεται μία κάμψη. Τώρα πια σπανίζουν τα γραπτά αγγεία· στη θέση τους εμφανίζονται τα μελαμβαφή κύπελλα –μεγαρικοί ή ανάγλυφοι σκύφοι–, που μιμούνται τα πολυτελή μεταλλικά σκεύη των ελληνιστικών αυλών. Φέρουν ανάγλυφες παραστάσεις με σκηνές από τα ομηρικά έπη αλλά κυρίως με φυτικό διάκοσμο. Αντίθετα, μεγάλη ανάπτυξη γνωρίζει η μικροτεχνία από χρυσό, ασήμι, χαλκό, πολύτιμους και ημιπολύτιμους λίθους (κοσμήματα, σκεύη με ανάγλυφες παραστάσεις, δακτυλιόλιθοι).

Ερωτήσεις – Δραστηριότητες

1. Τι σημαίνει η έκφραση: «Αυτός ο άνθρωπος έχει πολλές περγαμηνές»;
2. Αναζητήστε τις διαφορές ανάμεσα στο «Μουσείον» της Αλεξάνδρειας και τα σύγχρονά μας μουσεία.
3. Να συγκριθούν αγάλματα των κλασικών και των ελληνοιστικών χρόνων και να σημειωθούν οι ομοιότητες και οι διαφορές: π.χ. η πλάκα της παρθενώνας ζωφόρου με την πλάκα της μεγάλης ζωφόρου του βωμού της Περγάμου ή το άγαλμα της Νίκης του Παιωνίου με το άγαλμα της Νίκης της Σαμοθράκης.
4. Αναζητήστε την ετυμολογία των λέξεων μωσαϊκό και ψηφιδωτό. Συγκεντρώστε πληροφορίες για τις τεχνικές κατασκευής των ψηφιδωτών και προσπαθήστε να εντοπίσετε τις διαφορές ανάμεσα στη μεγάλη ζωγραφική και την τέχνη του ψηφιδωτού.
5. Πώς αντιλαμβάνεστε την απομίμηση των μεταλλικών αγγείων από τα πήλινα της ελληνοιστικής εποχής;

Ψηφιδωτό δάπεδο της οικίας των Προσωπείων στη Δήλο. Ο θεός Διόνυσος με τύμπανο και θύρσο στα χέρια παριστάνεται καθισμένος στην πλάτη άγριου πάνθηρα.

6. ΕΛΛΗΝΟΡΩΜΑΪΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

Το Κολοσσαίον ή Αμφιθέατρο των Φλαβίων στη Ρώμη (1ος αιώνας μ.Χ.) που χωρούσε 45.000 θεατές. Στα ρωμαϊκά αμφιθέατρα η ορχήστρα είχε διαμορφωθεί κατάλληλα για να πραγματοποιούνται ναυμαχίες, μονομαχίες, θηριομαχίες και άλλα «βάρβαρα» θεάματα. Οι Ρωμαίοι αυτοκράτορες χρηματοδοτούσαν τέτοιου είδους δημοφιλείς γιορτές για να κρατούν ευχαριστημένα τα λαϊκά στρώματα.

Ελληνορωμαϊκός πολιτισμός ονομάζεται ο πολιτισμός που αναπτύχθηκε μετά την κυριαρχία της Ρώμης σε ολόκληρη τη λεκάνη της Μεσογείου, που επισφραγίστηκε με την κατάκτηση και καταστροφή της Κορίνθου (146 π.Χ.) και τη ναυμαχία του Ακτίου (31 π.Χ.).

Τα γράμματα

Ήδη από πολύ νωρίς οι Ρωμαίοι κατακτητές είχαν έρθει σε επαφή με τα ελληνικά γράμματα και τις τέχνες. Λατίνοι ποιητές και συγγραφείς επηρεάστηκαν

αποφασιστικά από τους μεγάλους Έλληνες ποιητές, τον Όμηρο και άλλους, όπως ο Βιργίλιος με την «Αινειάδα» του, που αποτελεί συνέχεια ως προς το περιεχόμενό της, της Ιλιάδας και της Οδύσσειας, με τα «Βουκολικά» του που μαρτυρούν την επίδραση του Θεόκριτου και τα «Γεωργικά» που φανερώνουν επίδραση του Ησιόδου, ή ο Οβίδιος και ο Οράτιος που είναι επηρεασμένοι από την Αλεξανδρινή ποίηση. Αλλά και στη φιλοσοφία, στην ιστορία, στις επιστήμες, στο δίκαιο των ρωμαϊκών χρόνων οι επιρροές είναι ολοφάνερες. Παράλληλα οι Έλληνες συνεχίζουν να παράγουν πλούσιο πνευματικό έργο: περιηγητές (Παυσανίας), πεζογράφοι (Λογγίνος, Φιλόστρατος), γραμματικοί (Αθηναίος), ιστοριογράφοι (Διονύσιος, Ιώσηπος, Αππιανός, Αρριανός, Κάσσιος Δίων), φιλόσοφοι (Επίκτητος, Δίων ο Χρυσόστομος, Λουκιανός, Ηρώδης ο Αττικός, Πλούταρχος, Πλωτίνος), γιατροί (Γαληνός) συνεχίζουν την καλλιέργεια και προαγωγή όλων των επιστημών μέσα στις νέες πολιτικές και οικονομικές συνθήκες. Πολλοί από αυτούς έζησαν στη Ρώμη και έβαλαν τη σφραγίδα τους στην πνευματική ζωή της αυτοκρατορίας.

Οι Τέχνες

Ακόμα προφανέστερη είναι η ελληνική επιρροή στην τέχνη της ελληνορωμαϊκής περιόδου. Οι πλούσιοι και ισχυροί Ρωμαίοι είχαν αρχίσει από τον 2ο αιώνα π.Χ. να συγκεντρώνουν πρωτότυπα ελληνικά έργα τέχνης ή να παραγγέλνουν αντίγραφα ονομαστών έργων για να στολίσουν τους ναούς, τα δημόσια κτίρια και τις επαύλεις τους. Νέες δημιουργίες της εποχής παρατηρούνται στην αρχιτεκτονική και στην τέχνη του πορτρέτου. Όμως και αυτές οι δημιουργίες αποτελούν

συνέχεια και εξέλιξη των επιτευγμάτων της κλασικής και ελληνοιστικής εποχής.

Ο ναός του Βάκχου στο Baalbek του Λιβάνου (150-200 μ.Χ.). Ο ναός υψώνεται σε ένα βάθρο (podium) και περιβάλλεται από κιονοστοιχία κορινθιακού ρυθμού. Κίονες του ίδιου ρυθμού διακοσμούν και τους εσωτερικούς τοίχους του σηκού.

Αρχιτεκτονική: Στην αρχιτεκτονική νέα, ελαφριά και πιο εύπλαστα υλικά, όπως τα τούβλα –οπτές πλίνθοι– και χυτό τσιμέντο αντικαθιστούν συχνά τον λίθο και έτσι διευκολύνεται η κατασκευή μεγάλων οικοδομών που στεγάζονται με θόλους και καμάρες. Οι ίδιοι αρχιτεκτονικοί ρυθμοί συνεχίζονται σε πολύπλοκους συνδυασμούς που ανταποκρίνονται ικανοποιητικότερα στο «αυτοκρατορικό» πνεύμα του μεγάλου και ισχυρού κράτους. Μεγάλες πλατείες που περιβάλλονται από στοές και στις οποίες συχνά κτίζονται ναοί αφιερωμένοι στη λατρεία των αυτοκρατόρων –fora– λαμπρύνουν τη Ρώμη και άλλες πόλεις, υδραγωγεία, γέφυρες και μεγάλοι δρόμοι με στοές αποσκοπούν στην ύδρευση και επικοινωνία των κέντρων της αυτοκρατορίας μεταξύ τους, κολοσσιαία λουτρά αποτελούν κέντρα πολιτιστικών εκδηλώσεων και επικοινωνίας (βλ. και παράθεμα «Οι Ρωμαίοι και τα

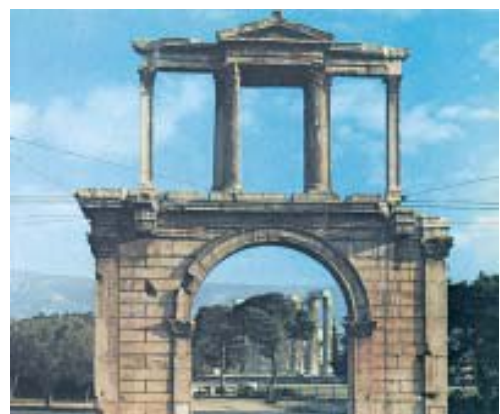
δημόσια έργα», σελ. 24-25), τα θέατρα μετατρέπονται σε αμφιθέατρα για ναυμαχίες, μονομαχίες και θηριομαχίες, πολυτελή ανάκτορα και επαύλεις κτίζονται παντού.

Τοιχογραφίες και ψηφιδωτά που συχνά αντιγράφουν ονομαστά έργα της ελληνικής τέχνης διακοσμούν όλα αυτά τα κτίρια και μας δίνουν μια εικόνα των χαμένων πρωτότυπων έργων.

Τοιχογραφία στην Πομπηία με παράσταση αμφιθεάτρου (59 μ.Χ.).

Η Πύλη του Αδριανού στην Αθήνα (2ος αιώνας μ.Χ.). Βρισκόταν στο σημείο που από την αρχαία πόλη -του Θησέα- περνούσε ο επισκέπτης στη νεότερη πόλη που έκτισε ο Αδριανός. Ήταν στολισμένη με κορινθιακούς κίονες και με τα αγάλματα του Θησέα και του Αδριανού. Από πεντελικό μάρμαρο, ύψος 18 και πλάτος 13 μ.

Τμήμα της αψίδας του Γαλέριου στη Θεσσαλονίκη (4ος αιώνας μ.Χ.). Ήταν στολισμένη με ανάγλυφες πλάκες που εξιστορούσαν τα πολεμικά κατορθώματα του αυτοκράτορα Γαλέριου εναντίον των Περσών. Κοντά υπήρχε και το ανάκτορο του Γαλέριου.

Αναστηλωμένη αυλή και περιστύλιο της οικίας των Βετίων στην Πομπηία (1ος αιώνας μ.Χ.)

Γλυπτική: Στη γλυπτική είναι Έλληνες γλύπτες που αναζήτησαν εργασία στη Ρώμη και που έδωσαν τον τόνο δημιουργώντας εκτός από αντίγραφα και νέα έργα αναμειγνύοντας τεχνοτροπίες της ελληνικής τέχνης – εκλεκτικά έργα. Τα ρωμαϊκά πορτρέτα αποτελούν ίσως την πιο χαρακτηριστική γλυπτική δημιουργία των Ρωμαίων. Άλλοτε έντονα ρεαλιστικά και άλλοτε πιο κοντά στα έργα της κλασικής εποχής χάρισαν έξοχες απεικονίσεις προσωπικοτήτων τόσο

των δημοκρατικών χρόνων όσο και των αυτοκρατόρων και των μελών της οικογένειάς τους. Για την απεικόνισή τους χρησιμοποιούνται τα σώματα κλασικών αγαλμάτων θεών σε συνδυασμό με το πορτρέτο του αυτοκράτορα ή άλλων προσωπικοτήτων, μερικές φορές με αντιαισθητικό αποτέλεσμα. Εκτός από τα αγάλματα αναπτύσσεται και το ιστορικό ανάγλυφο, με απεικονίσεις σημαντικών ιστορικών γεγονότων, όπως τα πολεμικά κατορθώματα των αυτοκρατόρων πάνω στον κορμό κολοσσιαίων κιόνων και θριαμβικών τόξων. Ως επιτάφια μνημεία, εκτός από τις ανάγλυφες στήλες χαμηλής συνήθως καλλιτεχνικής αξίας, κυριαρχούν οι ανάγλυφες μαρμάρινες σαρκοφάγοι με μυθολογικές-αλληγορικές παραστάσεις, καθώς και οι μαρμάρινες οστεοθήκες*, ενώ οι αυτοκράτορες θάβονται σε εντυπωσιακά μαυσωλεία*.

*Το σύμπλεγμα του
Λαοκόοντα
(1ος αιώνας μ.Χ.).
Το διάσημο αυτό έργο
που επηρέασε μεγάλους
καλλιτέχνες του
ευρωπαϊκού μπαρόκ
είχε στηθεί σε συγκρό-
τημα κτιρίων που αποτε-
λούσαν την κατοικία του
αυτοκράτορα Τίτου στη
Ρώμη. Ο ιερέας του*

*Απόλλωνα στην Τροία, Λαοκόων, τιμωρείται από τους
θεούς διότι συμβούλεψε τους Τρώες να μη δεχθούν τον
Δούρειο Ίππο: ένα τεράστιο φίδι αγκαλιάζει θανάσιμα
τον Λαοκόοντα και τους γιους του.*

Πορτρέτο Ρωμαίου αξιωματούχου (1ος αιώνας π.Χ.).
Ο Ρωμαίος παριστάνεται πολύ ρεαλιστικά και με την αραμική ρυτίδα που άφησε ο χρόνος στο πρόσωπό του. Ο ρεαλισμός των ρωμαϊκών πορτρέτων ξεκίνησε από την πιστή απεικόνιση των προγόνων των ρωμαίων πολιτών (Αθήνα, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο).

Πορτρέτο της αυτοκράτειρας Αгриππίνας της νεότερης από το Μητρώο της Ολυμπίας (1ος αιώνας π.Χ.). Απεικονίζεται πιθανότατα η σύζυγος του Κλαυδίου και μητέρα του Νέρωνα. Το σώμα της αυτοκράτειρας είναι στον τύπο κλασικού αγάλματος του 4ου αιώνα π.Χ., ενώ το κεφάλι έχει την κόμμωση της εποχής της αυτοκράτειρας και το πρόσωπο τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της (Μουσείο Ολυμπίας).

Εικονιστικό άγαλμα-πορτραίτο του αυτοκράτορα Κλαυδίου στην Ολυμπία (1ος αιώνας π.Χ.). Ο αυτοκράτορας παριστάνεται όπως ο Δίας, με τον αετό στα πόδια του και το σκήπτρο -λείπει σήμερα- στο αριστερό χέρι. Το κεφάλι του αποτελεί εξιδανικευμένο πορτρέτο του αυτοκράτορα. (Μουσείο Ολυμπίας).

Ερωτήσεις – Δραστηριότητες

1. Πού οφείλεται η μεγάλη ανάπτυξη της τέχνης του ρωμαϊκού πορτρέτου; Να συγκριθεί το άγαλμα του Σοφοκλή (εικ. σελ. 103 τόμος 4ος) με το άγαλμα του Κλαυδίου στην Ολυμπία (εικ. σελ 20).
2. Σε τι διαφέρει το αρχαίο θέατρο της Επιδαύρου (τόμος 2ος, εικ. σελ. 112) από το Κολοσσαίον στη Ρώμη (εικ. σελ. 48);
3. Αναζητήστε πληροφορίες για το υδραγωγείο του Αδριανού και το Ωδείο του Ηρώδη του Αττικού στην Αθήνα.
4. Για ποιους λόγους ανέπτυξαν οι Ρωμαίοι ιδιαίτερα το οδικό δίκτυο; Τι γνωρίζετε για την Εγνατία οδό;
5. Να αναζητηθούν ρωμαϊκά κτίρια στην ιδιαίτερη πατρίδα σας και να περιγραφούν.

ΣΥΝΟΨΗ ΤΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

Μετά το θάνατο του Αλέξανδρου η αυτοκρατορία διασπάται. Νέα κράτη μπαίνουν δυναμικά στο προσκήνιο της ιστορίας. Νέοι, πρωτόγνωροι θεσμοί (Συμπολιτείες) δημιουργούνται. Η γεωργία εμπλουτίζεται με καινούργιες μεθόδους, η οικονομία αναπτύσσεται γοργά. Μεγάλη ώθηση δίνεται στις επιστήμες: γεωμετρία, μηχανική, ιατρική, φυσική. Η αρχιτεκτονική εντυπωσιάζει με ογκώδη και καλαίσθητα έργα, ενώ η γλυπτική προσπαθεί να εκφράσει τον εσωτερικό κόσμο του ανθρώπου. Ο ελληνιστικός όμως κόσμος αργότερα θα υποκύψει στη Ρώμη, η οποία σε διάστημα λίγων ετών κατάφερε να δημιουργήσει, με τα μέτρα της εποχής, κοσμοκρατορία.

Άσκηση αξιολόγησης

Σημειώστε τον χρόνο και το όνομα ή τα ονόματα των προσώπων που σχετίζονται με τα παρακάτω γεγονότα;

Μάχη στην Πύδνα

Άλωση των Συρακουσών

Ίδρυση Αντιόχειας

Μάχη στη Ζάμα

Ίδρυση Θεσσαλονίκης

Νίκη των Μακεδόνων επί των Γαλατών

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι΄

ΑΠΟ ΤΗ ΡΩΜΗ ΣΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΟ

Η «Ρωμαϊκή ειρήνη» είναι το ιστορικό πλαίσιο μέσα στο οποίο θα αναπτυχθεί, κατά τους τρεις πρώτους αιώνες μ.Χ., ο Χριστιανισμός. Η γέννηση του Χριστού στη Βηθλεέμ της Ιουδαίας αποτελεί τομή στην ιστορία της ανθρωπότητας. Το Ευαγγέλιο, η διδασκαλία του Χριστού, διαδίδεται ταχύτατα. Οι απόστολοι του Χριστιανισμού, με κορυφαίο τον Παύλο, χρησιμοποιούν την ελληνική γλώσσα στην επικοινωνία τους με τα πλήθη, γράφουν ελληνικά. Μέσα στους τρεις πρώτους αιώνες η Εκκλησία, που την ίδρυσαν οι απόστολοι, παρά τους διωγμούς εδραιώνεται. Την ίδια περίοδο, ιδίως κατά τον 3ο αιώνα μ.Χ. η Ρώμη, αντιμέτωπη με δισεπίλυτα οικονομικά προβλήματα, αρχίζει να παρακμάζει. Προσπάθειες ανασυγκρότησης με τους λεγόμενους Ιλλυριούς αυτοκράτορες έχουν μερική επιτυχία. Το κέντρο βάρους της Αυτοκρατορίας μετατοπίζεται όλο και περισσότερο προς τον ανατολικό μεσογειακό χώρο, όπου το ελληνικό στοιχείο κυριαρχεί. Τέλος ο Κωνσταντίνος με το διάταγμα των Μεδιολάνων, που θεσπίζει την ανεξιθρησκία, και τη μεταφορά της πρωτεύουσας του κράτους στο Βυζάντιο μεταλλάσσει την πορεία της ιστορίας και θέτει τα θεμέλια για τη δημιουργία της Ελληνικής Μεσαιωνικής Αυτοκρατορίας

1. Η ΡΩΜΑΪΚΗ ΕΙΡΗΝΗ

Θεμελίωση της αυτοκρατορίας

Μετά την υποταγή της Αιγύπτου (30 π.Χ.) ο Οκταβιανός, μόνος κυρίαρχος στην πολιτική σκηνή της Ρώμης, θεμελιώνει έναν νέο τρόπο διακυβέρνησης, την Αυτοκρατορία. Η Σύγκλητος και οι εκκλησίες του προσφέρουν τόσα αξιώματα και τίτλους ώστε γίνεται απόλυτος κυρίαρχος. Δέχεται την ονομασία του Αυγούστου (σεβαστός). Συγχρόνως με τη λήψη του αυτοκρατορικού αξιώματος καθίσταται αρχηγός του στρατού, νομοθετεί και απονέμει δικαιοσύνη. Τέλος με το αξίωμα του ποντίφηκα (αρχιερέα) ελέγχει τη θρησκευτική ζωή.

Αν και τα όργανα του δημοκρατικού καθεστώτος (εκκλησίες, Σύγκλητος, άρχοντες) χάνουν την ουσιαστική τους δύναμη, ο Οκταβιανός τα αφήνει να υπάρχουν· φέρεται με ευγένεια προς τους συγκλητικούς και δεν τολμά να αναγορευθεί βασιλιάς.

Μετά τον θάνατο του Οκταβιανού η ισχύς των αυτοκρατόρων αυξάνει. Αυτή στηρίζεται σε μια όλο και περισσότερο ανεπτυγμένη αυτοκρατορική διοικητική μηχανή, η οποία, στις γενικές της γραμμές, έμεινε αμετάβλητη μέχρι τον 3ο αιώνα μ.Χ.

Η Ρωμαϊκή ειρήνη

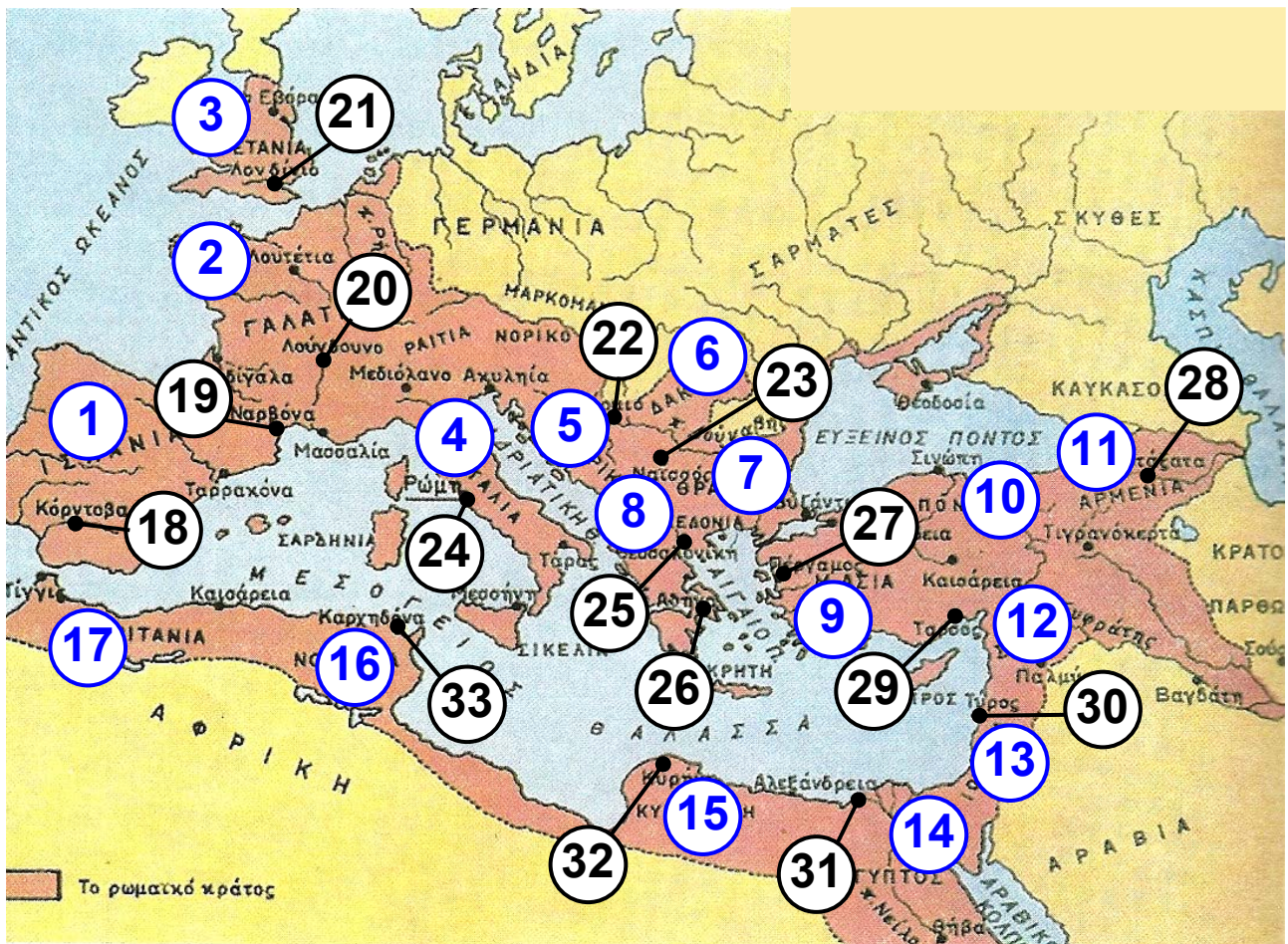
Στις αρχές του 2ου αιώνα μ.Χ. ο αυτοκράτορας Τραϊανός (28-117 μ.Χ.) καταλαμβάνει τη Δακία* και ορισμένες περιοχές προς την Ανατολή. Αλλά μετά τον θάνατό του οι διάδοχοί του δεν επιδιώκουν πια την

επέκταση της αυτοκρατορίας. Τεράστια σε έκταση, η αυτοκρατορία εκτείνεται γύρω από τη Μεσόγειο και από την Αγγλία προς βορρά μέχρι την Άνω Αίγυπτο προς Νότο.

Η ΑΠΛΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ

Η κατοικία του βρισκόταν στον Παλατίνο λόφο και το μάλλον ταπεινό σπίτι του δεν διακρινόταν ούτε για το μέγεθος, ούτε για την πολυτέλειά του. Οι κίονες των στοών του, που άλλωστε ήταν λίγοι, ήταν πέτρινοι και στα διαμερίσματά του δεν υπήρχαν ούτε μάρμαρα ούτε πολύτιμα μωσαϊκά... Απεχθανόταν τα πελώρια και πολυτελή εξοχικά σπίτια και μάλιστα, όταν η εγγονή του Ιουλία έχτισε μερικά λαμπρά εξοχικά οικοδομήματα, διέταξε να τα κατεδαφίσουν... Στην τροφή του ήταν λιτός και τα γούστα του ήταν μάλλον λαϊκά. Αυτά που αγαπούσε ήταν το σπιτικό ψωμί, τα ψάρια, το αγελαδίσιο τυρί και τα φρέσκα σύκα.

Σουητόνιος, Βίος των δώδεκα καισάρων, Αύγουστος
LXXII – LXXVI. (Μετ. Β.Σ.)

**ΤΟ ΡΩΜΑΪΚΟ ΚΡΑΤΟΣ
ΤΗΝ ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ ΤΡΑΪΑΝΟΥ (98-117 μ.Χ.)**

Χάρτης της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας στα τέλη του 2ου αιώνα μ.Χ. Κάνε τη σύγκριση με το κράτος του Αλεξάνδρου.

ΠΕΡΙΟΧΕΣ	
1. ΙΣΠΑΝΙΑ	10. ΠΟΝΤΟΣ
2. ΓΑΛΑΤΕΙΑ	11. ΑΡΜΕΝΙΑ
3. ΒΡΕΤΑΝΙΑ	12. ΣΥΡΙΑ
4. ΙΤΑΛΙΑ	13. ΙΟΥΔΑΙΑ
5. ΙΛΛΥΡΙΚΟ	14. ΑΙΓΥΠΤΟΣ
6. ΔΑΚΙΑ	15. ΚΥΡΗΝΑΙΚΗ
7. ΘΡΑΚΗ	16. ΝΟΥΜΙΔΙΑ
8. ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ	17. ΜΑΥΡΙΤΑΝΙΑ
9. Μ. ΑΣΙΑ	

ΠΟΛΕΙΣ

18. Κόρντοβα	27. Πέργαμος
19. Ναρβόνα	28. Αρτάξατα
20. Λούγδουνο	29. Ταρσός
21. Λονδίνο	30. Τύρος
22. Σίρμιο	31. Αλεξάνδρεια
23. Ναϊσός	32. Κυρήνη
24. Ρώμη	33. Καρχηδόνα
25. Θεσσαλονίκη	34. Καισάρεια
26. Αθήνα	

ΟΙ ΡΩΜΑΙΟΙ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΕΣ ΤΟΥ 1ΟΥ ΚΑΙ 2ΟΥ ΑΙΩΝΑ Μ.Χ.

Ο οίκος του Αυγούστου

Οκταβιανός 27 μ.Χ.–14 μ.Χ.

Τιβέριος 14 μ.Χ.–37 μ.Χ.

Καλιγούλας 37 μ.Χ.–41 μ.Χ.

Κλαύδιος 41 μ.Χ.–54 μ.Χ.

Νέρων 54 μ.Χ.–68 μ.Χ.

Ο οίκος των Φλαβίων

Βεσπασιανός 69 μ.Χ.–79 μ.Χ.

Τίτος 79 μ.Χ.–81μ.Χ.

Δομιτιανός 81 μ.Χ.–96 μ.Χ.

Νέρβας 96 μ.Χ.–98 μ.Χ.

Τραϊανός 98 μ.Χ.–117 μ.Χ.

Αδριανός 117 μ.Χ.–138μΧ.

Ο οίκος των θετών αυτοκρατόρων

Αντωνίνος 138 μ.Χ.–161μ.Χ.

Μάρκος Αυρήλιος 161 μ.Χ.–180 μ.Χ.

Οι επαρχίες διοικούνται από κυβερνήτες οι οποίοι ορίζονται από τον αυτοκράτορα. Κάθε κυβερνήτης βοηθείται στο έργο του από έναν αριθμό κρατικών υπαλλήλων.

Ο στρατός, ο οποίος εξασφαλίζει την τάξη και την ασφάλεια, συγκροτείται από περίπου 400.000 μισθοφόρους στρατιώτες και διαιρείται σε τριάντα λεγεώνες. Οι λεγεώνες είναι εγκατεστημένες στα άκρα (σύνορα), για να προστατεύουν τον ρωμαϊκό κόσμο από τις εχθρικές επιδρομές.

Στον 2ο αιώνα μ.Χ. οι κατακτημένες περιοχές ζουν ειρηνικά. Η Ρώμη εξασφαλίζει την άμυνα της Αυτοκρατορίας και, στο εσωτερικό των επαρχιών, η παρουσία της θέτει τέρμα στους πολέμους που έφερναν αντιμέτωπους τους λαούς πριν από την κατάκτηση.

Οι επαρχίες ευημερούν. Οι κυβερνήτες ελέγχονται στενά από τον αυτοκράτορα ή τη Σύγκλητο, γεγονός το οποίο περιορίζει τις αυθαιρεσίες τους. Η Ρώμη ανοίγει λιμάνια, κατασκευάζει θαυμάσιους λιθόστρωτους δρόμους και έτσι συντελεί στην ανάπτυξη του εμπορίου. Η παραγωγή αυξάνει και κάθε επαρχία αρχίζει να ειδικεύεται σε μια συγκεκριμένη εντατική παραγωγή, όπως εκμετάλλευση ορυκτού πλούτου, μικροτεχνία, ναυπηγική, υφαντική, γεωργία ή κτηνοτροφία.

Η αυτονομία των πόλεων

Η Ρώμη αφήνει στις πόλεις της Αυτοκρατορίας μια σχετική αυτονομία. Επιπλέον ολοένα και περισσότεροι επαρχιώτες αποκτούν το δικαίωμα του Ρωμαίου πολίτη. Οι άνθρωποι κινούνται ελεύθερα, μαζί και οι ιδέες, οι θρησκευτικές πεποιθήσεις, οι τρόποι.

Ένας συγκρητισμός* σκέψεων και εμπειριών επικρατεί. Η περίοδος αυτή σφραγίζεται με τη **Ρωμαϊκή ειρήνη**. Στους κόλπους των κατακτημένων λαών

γεννιέται η εντύπωση ότι η προσωπικότητά τους γίνεται σεβαστή. Άμεσο αποτέλεσμα: οι εξεγέρσεις εναντίον της ρωμαϊκής κυριαρχίας να είναι σπάνιες.

ΕΝΑΣ ΥΜΝΟΣ ΣΤΗ ΡΩΜΑΪΚΗ ΕΙΡΗΝΗ

Ονομάσαμε ρωμαίους πολίτες τους πιο θαρραλέους, τους πιο προικισμένους, τους πιο ριψοκίνδυνους. Όλος ο κόσμος γιορτάζει. Εγκατέλειψε τα όπλα του πολέμου και στράφηκε προς τη χαρά της ζωής. Ανάμεσα στις πόλεις δεν υπάρχει πια άλλη αντιδικία παρά ποια θα γίνει πλουσιότερη σε γυμναστήρια, σε κρήνες, σε στοές, σε ναούς, σε εργαστήρια. Ας δώσουν οι θεοί ώστε η Αυτοκρατορία να διαρκέσει αιώνια.

Αίλιος Αριστείδης, Ρώμης εγκώμιον. (Μετ. Β.Σ.)

Ερωτήσεις – Δραστηριότητες

- 1. Γιατί η πολιτική των Ρωμαίων αυτοκρατόρων να παρέχουν σχετική αυτονομία στις επαρχίες θεωρείται επιτυχημένη;**
- 2. Ανάμεσα στη Ρωμαϊκή αυτοκρατορία και στο κράτος του Μεγάλου Αλέξανδρου υπάρχουν αρκετές ομοιότητες. Να τις βρείτε.**
- 3. Γιατί η ελεύθερη διακίνηση των ανθρώπων και των ιδεών αποτελεί ουσιώδες στοιχείο της Ρωμαϊκής ειρήνης;**

2. Ο ΧΡΙΣΤΟΣ ΚΑΙ Η ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΟΥ. Η ΠΡΩΤΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ

Ο Χριστός και η διδασκαλία του

Στις αρχές του 1ου αιώνα μ.Χ. η Παλαιστίνη, η οποία κατοικείται από Εβραίους, βρίσκεται κάτω από τη ρωμαϊκή κυριαρχία. Ορισμένοι Εβραίοι περιμένουν με ανυπομονησία τον ερχομό του **Μεσσία**, ο οποίος θα τους απελευθερώσει από το ρωμαϊκό ζυγό και θα αναστήσει το κράτος του Ισραήλ.

Η Γέννηση του Χριστού στη Βηθλεέμ της Ιουδαίας κατά τα χρόνια της βασιλείας του Αυγούστου (5/4 π.Χ.) σηματοδοτεί μια νέα φάση στην πορεία της ιστορίας και θέτει τις βάσεις για μια νέα θρησκεία. Το κήρυγμα της νέας θρησκείας αποτελεί αληθινή επανάσταση για τις συνθήκες που επικρατούσαν στον τότε γνωστό κόσμο. Ο Χριστιανισμός, μεταξύ άλλων, διακηρύσσει την ισότητα μεταξύ κυρίων και δούλων, ανδρών και γυναικών, Ελλήνων και «βαρβάρων» ενώπιον του Θεού. Γι' αυτό η νέα θρησκεία αποκτά σύντομα πολλούς πιστούς, καθώς προσφέρει ελπίδα και για κοινωνική ελευθερία.

Ο Χριστός γεννήθηκε μέσα στους κόλπους του εβραϊκού λαού, τήρησε τον νόμο, χρησιμοποίησε στα κηρύγματά του τη γλώσσα του λαού του, την αραμαϊκή*, Ιουδαίοι ήταν οι μαθητές του και τα πλήθη που τον ακολουθούσαν. Όμως το πνεύμα της διδασκαλίας του ξεπερνούσε τα όρια του Ισραήλ και απευθυνόταν προς ολόκληρη την οικουμένη.

*Η γέννηση του Χριστού.
Τοιχογραφία Περιβλέπτου Μυστρά*

Η ΑΝΤΙΟΧΕΙΑ, ΕΝΑ ΚΟΣΜΟΠΟΛΙΤΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ 35 μ.Χ.

Θεμελιωμένη, γύρω στο 300 π.Χ. από τον Σέλευκο τον Νικάτορα, τον πρώτο από τους Σελευκίδες βασιλείς, η Αντιόχεια ήταν η πρωτεύουσα της αυτοκρατορίας τους, που εκτεινόταν από τη Μεσόγειο Θάλασσα μέχρι τον Ινδό ποταμό. Όταν την κατέλαβαν οι Ρωμαίοι την ανακήρυξαν σε ελεύθερη πόλη που την κυβερνούσε μια εκκλησία του δήμου, ένα συμβούλιο προυχόντων και ορισμένοι εκλεγμένοι αξιωματούχοι. Οι Ρωμαίοι της έδωσαν ένα πλήθος προνόμια και τη στόλισαν με λαμπρά οικοδομήματα. Την κατέστησαν το κέντρο της ελληνιστικής Ανατολής. Ο πληθυσμός της ήταν ίσος με αυτόν της Αλεξάνδρειας. Η εβραϊκή κοινότητα ήταν εκεί

πολυάνθρωπη όχι μόνο λόγω του μεγέθους της πόλης, αλλά κυρίως γιατί τόσο οι Σελευκίδες βασιλείς όσο και οι Ρωμαίοι επέτρεπαν στους Εβραίους να ζουν ειρηνικά. Οι Έλληνες είχαν στενές σχέσεις με την εβραϊκή κοινότητα, παρακολουθούσαν τις θρησκευτικές τελετές της και σχεδόν αποτελούσαν, κατά κάποιον τρόπο, ένα παράρτημά της.

M. CLEVENOT, *Les homes de la fraternite*, Παρίσι, 1981, σ. 96 (Μετ. Β.Σ.)

Η πρώτη εκκλησία

Μετά το σταυρικό θάνατο του Χριστού οι μαθητές του, με κορυφαία φυσιογνωμία τον Πέτρο, σχηματίζουν στην Ιερουσαλήμ μια μικρή κοινότητα πιστών. Τα μέλη της κοινότητας αυτής διακηρύττουν ότι ο Χριστός ήταν ο αναμενόμενος Μεσσίας, αυτός που είχαν προαναγγείλει οι προφήτες. Γρήγορα όμως ο μικρός αυτός, καθαρά ιουδαϊκός πυρήνας διευρύνεται με ένα πλήθος **εξελληνισθέντων Εβραίων της διασποράς*** οι οποίοι σιγά-σιγά αποτελούν την πλειονότητα μέσα στη χριστιανική κοινότητα της Ιερουσαλήμ. Μιλούν ελληνικά και είναι διαποτισμένοι από την ελληνική παιδεία. Αυτοί έδωσαν στην πρώτη χριστιανική κοινότητα το ελληνικό όνομα **Εκκλησία**, όρος που σήμαινε, σε κάθε ελληνική πόλη, την συνάθροιση των πολιτών.

Οι Χριστιανοί

Αργότερα πολλοί οπαδοί του Χριστού για να απόφυγουν διώξεις καταφεύγουν στην Αντιόχεια. Εκεί, στην πολυάνθρωπη εξελληνισμένη μητρόπολη, συναντούν πολλούς ανθρώπους πρόθυμους να ακούσουν το

κήρυγμά τους. Ο λαός της Αντιόχειας για πρώτη φορά ονομάζει τους πιστούς του Χριστού «Χριστιανούς». Έτσι, με αυτό το αντιοχειανής προέλευσης όνομα, οι «Χριστιανοί» εισέρχονται στην ιστορία με κοσμοϊστορικές συνέπειες.

Ερωτήσεις – Δραστηριότητες

- 1. Μελετήστε προσεκτικά το παράθεμα για την Αντιόχεια και σημειώστε τους λόγους οι οποίοι την έκαναν κέντρο του Χριστιανισμού.***
- 2. Η επίδραση του ελληνικού πνεύματος στα πρώτα βήματα της χριστιανικής κοινότητας είναι έντονη. Τι το αποδεικνύει;***

3. Η ΔΙΑΔΟΣΗ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΥ

Ο Παύλος

Η εμφάνιση του Παύλου στο προσκήνιο της χριστιανικής δραστηριότητας σηματοδοτεί το αληθινό άνοιγμα του Χριστιανισμού προς τους Έλληνες και μέσω αυτών προς όλους τους λαούς της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας. Ο Παύλος, με το εβραϊκό όνομα Σαούλ, γόνος εύπορης εξελληνισμένης εβραϊκής οικογένειας της Ταρσού της Κιλικίας*, στην αρχή είχε διακριθεί ως φανατικός αντίπαλος του Χριστιανισμού, όμως αργότερα μεταβάλλεται σε φλογερό κήρυκα της διδασκαλίας του Χριστού και θέτει ως μοναδικό στόχο της ζωής του τη διάδοσή της στα έθνη. Ο Παύλος, Ρωμαίος πολίτης ο ίδιος, στις τρεις διαδοχικές αποστολικές περιόδους του στην Κύπρο, τη Μικρά Ασία και την Ελλάδα (45–60 μ.Χ.), χρησιμοποιεί την ελληνική γλώσσα στα κηρύγματα και τις επιστολές του, οικειοποιείται ιδέες της ελληνικής φιλοσοφίας και κάνει την ελληνική σκέψη μέσο επικοινωνίας και εργαλείο της προσπάθειάς του για τη διάδοση του λόγου του Χριστού στην οικουμένη. Ο Παύλος, δέσμιος, οδηγείται στη Ρώμη το 61 μ.Χ. Εκεί θα θανατωθεί το 64 μ.Χ. κατά τον διωγμό των Χριστιανών, όταν αυτοκράτορας της Ρώμης ήταν ο Νέρωνας.

Οι Χριστιανοί μάρτυρες στην Αρένα. Πίνακας του Jean -
Louis Gerome. Πινακοθήκη Βαλτιμόρης.
Τι σου κάνει ιδιαίτερη εντύπωση από τον πίνακα;

Ο ΠΛΙΝΙΟΣ Ο ΝΕΟΤΕΡΟΣ, ΚΥΒΕΡΝΗΤΗΣ ΤΗΣ ΒΙΘΥΝΙΑΣ, ΠΛΗΡΟΦΟΡΕΙ ΤΟΝ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑ ΤΡΑΪΑΝΟ ΓΙΑ ΤΗ ΖΩΗ ΤΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ.

Όλο τους το λάθος, ή η πλάνη τους, περιορίζεται στο ότι συνηθίζουν να συγκεντρώνονται μια καθορισμένη ημέρα πριν από την ανατολή του ήλιου, να ψάλλουν έναν ύμνο προς τον Χριστό, να δεσμεύονται με όρκο ότι δεν θα διαπράξουν κανένα αδίκημα, όπως κλοπή, ληστεία, μοιχεία_ ακόμη δεσμεύονται να μην παραβούν τον όρκο που έδωσαν και να μην αρνούνται, όταν καλούνται, να καταθέσουν ενώπιον της δικαιοσύνης. Μετά από αυτό συνηθίζουν να λαμβάνουν την τροφή τους η οποία, ανεξάρτητα από ό,τι λέγεται, είναι συνηθισμένη και αθώα. Η υπόθεση φαίνεται αξιοπρόσεκτη και σου την αναφέρω γιατί αφορά ένα πλήθος ανθρώπων. Πλήθη κάθε ηλικίας, κάθε κοινωνικής τάξης, και των δυο φύλων, στις πόλεις και τα χωριά έχουν μολυνθεί από

αυτή τη δοξασία. Νομίζω όμως ότι μπορούμε να την περιορίσουμε και να την εξαλείψουμε.

Πλίνιος ο νεότερος, Επιστολές, Χ, ΧCVI – ΧCVII (Μετ. Β.Σ.)

Η επιστολή γράφτηκε περί το 111 μ.Χ. Τι συμπέρασμα βγάζουμε για τη διάδοση του Χριστιανισμού στη Μικρά Ασία;

Η διάδοση του Χριστιανισμού

Η νέα θρησκεία είναι φορέας πραότητας και παρηγοριάς. Αυτός είναι ο λόγος που κερδίζει οπαδούς σε όλες τις επαρχίες της αυτοκρατορίας. Κυρίως ο Χριστιανισμός προσελκύει αρχικά τους φτωχούς πληθυσμούς των μεγάλων πόλεων. Η ύπαιθρος, περισσότερο δεμένη με τις παραδόσεις, παραμένει, για πολύ, πιστή στην αρχαία θρησκεία.

Σιγά-σιγά όμως ο Χριστιανισμός αποκτά οπαδούς και ανάμεσα στους ανώτερους οικονομικούς, πνευματικούς και διοικητικούς κύκλους και μερικές φορές αγγίζει και μέλη του αυτοκρατορικού περιβάλλοντος.

Η οργάνωση της Εκκλησίας

Στο μεταξύ η Εκκλησία, η οποία δρα μέσα στο ρωμαϊκό κράτος, καθορίζει τη διοικητική της οργάνωση σύμφωνα με την οργάνωση του κράτους. Σε κάθε διοικητική μονάδα αντιστοιχεί μια επισκοπή με το δικό της **επίσκοπο**, ο οποίος εκλέγεται από το λαό και έχει ως έργο την πνευματική καθοδήγηση της τοπικής εκκλησίας. Ήδη στα τέλη του 2ου αιώνα στην ανατολική περιοχή της Αυτοκρατορίας οι Χριστιανοί αποτελούν την πλειονότητα των κατοίκων και η δράση της

Εκκλησίας αγκαλιάζει τους τομείς της εκπαίδευσης, της κοινωνικής πρόνοιας και, συχνά, της οικονομικής διαχείρισης.

Οι διωγμοί

Αντίθετοι με τα θεάματα οι Χριστιανοί αποφεύγουν την επιδεικτική δημόσια ζωή. Για να αποφύγουν την επαφή με τους οπαδούς της αρχαίας θρησκείας τελούν μυστικά τις λατρευτικές εκδηλώσεις τους. Αυτό τους καθιστά ύποπτους. Ακόμη η αντίθεσή τους στη λατρεία του αυτοκράτορα εμφανίζεται επικίνδυνη για την ενότητα του κράτους. Όχι και τόσο συστηματικοί κατά τους δύο πρώτους αιώνες, οι διωγμοί κατά των Χριστιανών γενικεύονται και γίνονται φοβεροί κατά τον 3ο αιώνα μ.Χ. Ο Δέκιος (249–251) και ο Διοκλητιανός (284–305) εξαπολύουν τους φοβερότερους διωγμούς κατά των Χριστιανών σε όλη την έκταση της Αυτοκρατορίας.

Οι κατακόμβες της Πρίσκilas Ρώμη, 3ος αιώνας μ.Χ..
Κατά τους πρώτους αιώνες του Χριστιανισμού
οι πιστοί της Ρώμης θάβονταν σε υπόγεια κοιμητήρια,
τις κατακόμβες. Σ' αυτές τελούσαν
και τις λατρευτικές τους τελετές.

Ερωτήσεις – Δραστηριότητες

1. Ποιος ο ρόλος του Παύλου στη διάδοση του Χριστιανισμού;
2. Πώς, κατά τη γνώμη σας, βοήθησε η ελληνική γλώσσα στη διάδοση του Χριστιανισμού;
3. Γιατί, κυρίως, οι Ρωμαίοι αυτοκράτορες καταδίωξαν τους Χριστιανούς;

Ο ΠΡΩΤΟΣ ΔΙΩΓΜΟΣ

ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ: 64 μ.Χ.

(Μία φήμη απέδιδε στο Νέρωνα την πυρπόληση της Ρώμης).

Για να διαλύσει αυτή τη φήμη ο Νέρων εφεύρε υποθετικούς ενόχους και υπέβαλε σε φρικτά βασανιστήρια αυτούς που το πλήθος μισούσε και τους ονόμαζε Χριστιανούς. Αυτό το όνομα προέρχεται από το Χριστό, τον οποίο κατά τη διάρκεια της βασιλείας του Τιβερίου ο ανθύπατος Πόντιος Πιλάτος θανάτωσε. Εξουθενωμένη προσωρινά, αυτή η νέα θρησκεία αναγεννήθηκε όχι μόνο στην Ιουδαία, όπου το κακό είχε γεννηθεί, αλλά ακόμη και μέσα στη Ρώμη, όπου, ό,τι το σιχαμερό και βρωμερό υπάρχει στον κόσμο, συρρέει και βρίσκει άφθονη πελατεία. Άρχισαν στην αρχή να συλλαμβάνουν αυτούς που διακήρυτταν την πίστη τους. Ύστερα, στηριζόμενοι στις ομολογίες των πρώτων, συνέλαβαν ένα πλήθος άλλων όχι τόσο γιατί θεωρούνταν ένοχοι για την πυρκαγιά, αλλά περισσότερο για την πίστη τους. Δεν αρκέστηκαν να τους θανατώσουν. Τους έντυναν με δέρματα ζώων και τους άφηναν να τους ξεσκίζουν τα σκυλιά. Άλλους τους έδεναν σε σταυρούς,

τους περιέλουζαν με εύφλεκτο υγρό και, κατά το βράδυ, τους έβαζαν φωτιά και σαν πυρσοί φώτιζαν τα σκοτάδια.

Τάκιτος, Χρονικά, XV, XLIV (Μετ. Β.Σ.)

Ο Τάκιτος είναι Ρωμαίος ιστορικός. Σας κάνει εντύπωση η αντικειμενικότητά του;

4. 3ΟΣ ΑΙΩΝΑΣ Μ.Χ. Η ΡΩΜΑΪΚΗ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ ΣΕ ΚΡΙΣΗ.

Η μεγάλη κρίση του ρωμαϊκού κράτους

Το ρωμαϊκό κράτος, μετά τον θάνατο του αυτοκράτορα Μάρκου Αυρήλιου εισέρχεται σε περίοδο μεγάλης κρίσης. Η κατάρρευση της οικονομίας παραλύει τους κρατικούς μηχανισμούς. Το πρόβλημα της διαδοχής στο αυτοκρατορικό αξίωμα, που στη Ρώμη δεν είχε λυθεί ποτέ επαρκώς, δίνει την ευκαιρία στην αυτοκρατορική φρουρά, τους Πραιτωριανούς, και στα στρατεύματα της επαρχίας να επιβάλλουν τον υποψήφιο της προτίμησής τους κάθε φορά που τίθεται θέμα διαδοχής. Το αποτέλεσμα: η επικράτηση πλήρους αναρχίας. Οι αυτοκράτορες διαδέχονται ο ένας τον άλλο. Η κρατική εξουσία καταρρέει και μαζί της καταρρέουν όλοι οι κρατικοί θεσμοί. Οι εξωτερικοί εχθροί εκμεταλλεύονται και αυτοί το εσωτερικό χάος, διασπούν τα οχυρωμένα σύνορα και εισβάλλουν στα εδάφη της Αυτοκρατορίας.

Μαρμάρινη προτομή Διοκλητιανού (Κων/λη,
Αρχαιολογικό Μουσείο).

Ο Διοκλητιανός και η Τετραρχία

Στην κρίσιμη αυτή για την Αυτοκρατορία ιστορική στιγμή μια σειρά στρατιωτικών ιλλυρικής* καταγωγής που αναγορεύθηκαν αυτοκράτορες από τα στρατεύματά τους με κορυφαίο τον Διοκλητιανό (284–305) πετυχαίνουν, με σειρά μεταρρυθμίσεων, την ανόρθωση του κράτους. Ο Διοκλητιανός συνειδητοποίησε ότι η Αυτοκρατορία, επικίνδυνα εκτεθειμένη στις επιθέσεις των «βαρβάρων», δεν είναι δυνατόν να κυβερνάται από έναν μόνο άνδρα. Για να αποφύγει την οριστική κατάρρευση της Αυτοκρατορίας ο Διοκλητιανός αποφασίζει να μοιραστεί την εξουσία μ' έναν πιστό σ' αυτόν στρατιωτικό, τον Μαξιμιανό, ο οποίος έλαβε τον τίτλο του αυγούστου. Το 293 ο Διοκλητιανός κάνει ένα ακόμη βήμα προς τον καταμερισμό της εξουσίας. Καθένας από τους δύο αυγούστους προσλαμβάνει έναν βοηθό, ο οποίος θα ασκεί πλήρη εξουσία στην περιοχή του και θα φέρει τον τίτλο του καίσαρα. Έτσι η Αυτοκρατορία διοικείται πια από μια Τετραρχία, της οποίας ο Διοκλητιανός είναι καθοδηγητής. Η Ρώμη, θεωρητικά, παραμένει η πρωτεύουσα του κράτους, όμως οι τετράρχες έχουν την έδρα τους σε άλλες πόλεις.

Ο Διοκλητιανός μετέφερε την έδρα του στη Νικομήδεια της Βιθυνίας, σε περιοχή όπου κυριαρχούσε το ελληνικό στοιχείο και ο ελληνικός τρόπος ζωής. Ουσιαστικά δέχεται ότι το ανατολικό τμήμα της Αυτοκρατορίας, πολυανθρωπότερο από το δυτικό, ήταν και οικονομικά ευρωστότερο. Όμως το ανατολικό τμήμα ανήκει στη σφαίρα επιρροής του ελληνικού πολιτισμού και της ελληνικής γλώσσας. Έτσι, σιγά – σιγά, το δυναμικό ανατολικό τμήμα της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας μεταβάλλεται σε ελληνικό.

*Η Τετραρχία. Βενετία:
Βασιλική Αγίου Μάρκου*

ΕΝΑΣ ΝΕΟΤΕΡΟΣ ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΖΕΙ ΤΟ ΔΙΟΚΛΗΤΙΑΝΟ.

Ο Διοκλητιανός έδειχνε πάντοτε το θάρρος που απαιτούσαν τόσο η εξουσία, όσο και οι περιστάσεις· αλλά δεν διακρίνουμε σ' αυτόν αυτή την ορμή για τα μεγάλα, αυτή τη γενναιότητα ενός ήρωα ο οποίος, φλεγόμενος από την επιθυμία να αφήσει ένα όνομα, αψηφά τους κίνδυνους, περιφρονεί τα τεχνάσματα και εξαναγκάζει τους όμοιούς του να παραδεχτούν την υπεροχή του. Οι αρετές του Διοκλητιανού ήταν περισσότερο χρήσιμες παρά απαστράπτουσες. Τον διέκρινε μια δυνατή σκέψη, διαμορφωμένη από την πείρα και από μια βαθιά μελέτη των ανθρώπινων πραγμάτων. Μια δεξιότητα στις επιλογές και μια επιμέλεια στις υποχρεώσεις, ένας συνδυασμός οικονομίας και γενναιοδωρίας, αυστηρότητας και αγαθότητας, κρυψίνοιας και αυθορμητισμού ήταν τα κύρια στοιχεία του χαρακτήρα του Διοκλητιανού.

E. Gibbon, The history of the Decline and Fall of the Roman Empire, σ. 261 (Μετ. Β.Σ.)

ΑΡΤΟΣ ΚΑΙ ΘΕΑΜΑΤΑ: ΜΟΝΑΔΙΚΗ ΑΠΟΛΑΥΣΗ ΤΟΥ ΡΩΜΑΪΚΟΥ ΟΧΛΟΥ

Από τότε που δεν υπάρχουν πια ψήφοι για πούλημα, αυτός που άλλοτε μοίραζε την εξουσία, τα αξιώματα, τις λεγεώνες, αυτός ο απογοητευμένος λαός δεν εύχεται πια, μ' ένα ανήσυχο πάθος, παρά να έχει δυο μόνο πράγματα: άρτον και θεάματα.

Ιουβενάλης, Σάτιρες, Χ, 77–81 (Μετ. Β.Σ.)

Ερωτήσεις – Δραστηριότητες

- 1. Ποιες είναι οι κύριες αιτίες της κρίσης του ρωμαϊκού κράτους κατά τον 3ο αιώνα μ.Χ.;***
- 2. Τι οδήγησε τον Διοκλητιανό στη συγκρότηση της Τετραρχίας;***
- 3. Τι δείχνει η εγκατάσταση του Διοκλητιανού στη Νικομήδεια;***

5. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ: Η ΜΕΓΑΛΗ ΣΤΡΟΦΗ

Η Τετραρχία ήταν ένα σύστημα πολύπλοκο, δύσκολα επιβιώσιμο. Μετά την παραίτηση του Διοκλητιανού (305 μ.Χ.) ακολουθεί περίοδος σύγχυσης, αναταραχής και συγκρούσεων. Για την εξουσία και τον τίτλο του αυγούστου στη Δύση συγκρούονται ο Κωνσταντίνος και ο Μαξέντιος. Ο Κωνσταντίνος, στην κρίσιμη φάση του αγώνα του εναντίον του Μαξέντιου, στρέφεται προς τους Χριστιανούς. Μετά τη νίκη του στη Μουλβία γέφυρα και τον θάνατο του Μαξέντιου (312 μ.Χ.), ο Κωνσταντίνος, αύγουστος στη Δύση, εκδίδει, τον Φεβρουάριο του 313 το Διάταγμα των Μεδιολάνων*, το οποίο αποτελεί μια αποφασιστική καμπή στην ιστορία των σχέσεων της Χριστιανικής Εκκλησίας και του Ρωμαϊκού Κράτους. Το Διάταγμα κηρύσσει την απόλυτη ελευθερία της κάθε θρησκευτικής λατρείας στα εδάφη της Αυτοκρατορίας, χωρίς να κάνει καμία διάκριση ανάμεσα σε Χριστιανούς σε οπαδούς άλλων θρησκειών. Λίγο αργότερα ο αύγουστος της Ανατολής Λικίνιος συνυπέγραψε το Διάταγμα στη Νικομήδεια και τίθεται συγχρόνως σε ισχύ και στα δύο τμήματα της Αυτοκρατορίας.

Το 324 μ.Χ. ο Κωνσταντίνος εξουδετερώνει τον Λικίνιο και γίνεται απόλυτος κύριος της Αυτοκρατορίας. Τότε αποφασίζει να μεταφέρει την πρωτεύουσα του κράτους από τη Ρώμη σε μια νέα πόλη που θα έχτιζε στις όχθες του Βοσπόρου, στη θέση της αρχαίας αποικίας των Μεγαρέων, Βυζάντιο. Η ιδέα της μεταφοράς της πρωτεύουσας προϋπήρχε ως ανάγκη διοικητική. Η επιλογή της θέσης του Βυζαντίου οφειλόταν, ασφαλώς, στα στρατηγικά και γεωγραφικά πλεονεκτήματά της. Οι εργασίες για τη θεμελίωση της νέας πόλης άρχισαν τον Νοέμβριο του 324 και η καινούργια πρωτεύουσα ονομάστηκε Νέα Ρώμη. Ποτέ όμως η ονομασία αυτή δε

χρησιμοποιήθηκε ευρύτατα, γιατί γρήγορα αντικαταστάθηκε από το όνομα **Κωνσταντινούπολις**. Τα εγκαίνια τελέστηκαν στις 11 Μαΐου 330 μ.Χ. Από τότε αρχίζει η ιστορία της Κωνσταντινούπολης και, ουσιαστικά, της Ελληνικής Ανατολικής Αυτοκρατορίας, της λεγόμενης Βυζαντινής.

Ο Κωνσταντίνος, με τη μεταφορά της πρωτεύουσας, πίστευε ότι θα αναγεννήσει το ρωμαϊκό κράτος. Χωρίς να το υποπτεύεται θεμελίωσε μια ελληνική αυτοκρατορία.

Ο ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΣΤΡΕΦΕΤΑΙ ΠΡΟΣ ΤΟ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟ (28 Οκτωβρίου 312 μ. Χ.)

Ο Κωνσταντίνος έλαβε θεϊκό μήνυμα, κατά τον ύπνο του, να χαράξει στις ασπίδες των στρατιωτών του το σημάδι του Θεού και μετά να αρχίσει τη μάχη. Υπάκουσε και χάραξε το όνομα του Χριστού με ένα Χ. Δυναμωμένος μ' αυτό το σύμβολο ο στρατός ορμά στη μάχη... Ο αγώνας είναι λυσσαλέος και το χέρι του Θεού απλώνεται πάνω στη μάχη. Ο στρατός του Μαξέντιου υποχωρεί. Ο ίδιος εγκαταλείπει τη μάχη και καταφεύγει στη γέφυρα. Αποκόπτεται από τους στρατιώτες του. Παρασυρμένος από τον όγκο των φυγάδων ρίχνεται στον Τίβερη και πνίγεται. Αυτός ο φρικτός πόλεμος είχε, επιτέλους, τελειώσει.

Λακτάντιος, *De mortibus persecutorum*, 44 (Μετ. Β. Σ.)

Η παλαιά και η νέα Ρώμη. Δίπτυχο από ελεφαντόδοντο του 5ου μ. Χ. αιώνα. Προσωποποιούνται η Ρώμη και η Κωνσταντινούπολη (Βιέννη, Μουσείο Ιστορίας της τέχνης).

Πορτρέτο του Κωνσταντίνου.
(Ρώμη: Palazzo dei Conservatori)

**ΑΝΕΞΙΘΡΗΣΚΙΑ ΣΤΗΝ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ:
ΤΟ ΔΙΑΤΑΓΜΑΤΩΝ ΜΕΔΙΟΛΑΝΩΝ, 313 μ.Χ.
(Προοίμιο)**

Ευρισκόμενοι στο Μιλάνο, εγώ ο Αύγουστος Κωνσταντίνος και εγώ ο Αύγουστος Λικίνιος, κάτω από καλούς οιωनों και αναζητούντες με φροντίδα κάθε τι που θα απέβλε-πε στο γενικό καλό... πιστέψαμε ότι έπρεπε να τακτοποιήσουμε όλα εκείνα τα οποία αφορούν στην οφειλόμενη λατρεία προς το Θείο και να παραχωρή-

σουμε στους Χριστιανούς και σε όλους τους υπηκόους μας την ελεύθερη άσκηση των λατρευτικών τους καθηκόντων στη θρησκεία της επιλογής τους. Είθε, επομένως, το Θείον, στην ουράνια κατοικία του, να εκδηλώσει την ικανοποίησή του και να στείλει τις χάρες του και σε μας και στους λαούς που ζουν υπό την εξουσία μας.

Λακτάντιος, de mortibus persecutorum 47 (Μετ. Β.Σ.)

Ο ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΜΟΝΟΚΡΑΤΟΡΑΣ (324 μ.Χ.)

Ενώ ο Λικίνιος ήταν νεκρός, ο μεγάλος νικητής Κωνσταντίνος, λάμποντας με όλες τις αρετές που του χάρισε η ευσέβεια... ξανάπαιρνε την Ανατολή που ήταν κτήμα του και αποκαθιστούσε τη μόνη αυτοκρατορία των Ρωμαίων στην οικουμενικότητά της, όπως ήταν άλλοτε. Από το σημείο που ανατέλλει ο ήλιος, ολόκληρη η γη, και προς τις δυο κατευθύνσεις, από το βοριά μέχρι το νοτιά και μέχρι τα ακρότατα σημεία της δύσης, οδηγήθηκε κάτω από την ειρηνική ηγεμονία του.

Ευσέβιος, Εκκλησιαστική ιστορία, 10, 9, 6 (Μετ. Β.Σ.)

Ερωτήσεις – Δραστηριότητες

- 1. Με βάση τον χάρτη προσδιορίστε τα στρατηγικά και γεωγραφικά πλεονεκτήματα της Κωνσταντινούπολης σε σχέση με τη Ρώμη.**
- 2. Τι, κατά τη γνώμη σας, οδήγησε τον Κωνσταντίνο να στραφεί προς τους Χριστιανούς;**
- 3. Γιατί το Διάταγμα των Μεδιολάνων χαρακτηρίζεται ως καμπή στην ιστορία του ρωμαϊκού κράτους αλλά και της Χριστιανικής Εκκλησίας;**

Άσκηση αυτοαξιολόγησης

Συνδέστε με μια γραμμή τις λέξεις που σχετίζονται μεταξύ τους.

Χριστός
Παύλος
Πέτρος
Τετραρχία
Νέα Ρώμη
Λικίνιος
Μεδιόλανα
Αντιόχεια
Εκκλησία

Διοκλητιανός
επίσκοπος
Χριστιανοί
Βηθλεέμ
Ταρσός
Ιερουσαλήμ
Αύγουστος
Κωνσταντίνος
ανεξιθρησκία

ΣΥΝΟΨΗ ΤΟΥ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ

Η Ρωμαϊκή ειρήνη, έργο των Ρωμαίων αυτοκρατόρων, δημιούργησε στην έκταση της αυτοκρατορίας πρωτοφανείς συνθήκες ελεύθερης διακίνησης ανθρώπων, ιδεών, θρησκειών και ηθών. Ο Χριστιανισμός, η ίδρυση της Εκκλησίας και η εδραίωσή της μέσα στο πλαίσιο του ρωμαϊκού κράτους από τον 1ο μέχρι και τον 3ο αιώνα μ.Χ. διαφοροποιεί βαθύτατα την Αυτοκρατορία. Ο 3ος αιώνας μ.Χ. σφραγίζεται από μια βαθύτατη οικονομική, κοινωνική και θεσμική κρίση η οποία κλονίζει το ρωμαϊκό κράτος. Οι Ιλλυριοί αυτοκράτορες και ιδίως ο Διοκλητιανός επιχειρούν να ανορθώσουν την Αυτοκρατορία της οποίας το κέντρο βάρους στρέφεται όλο και περισσότερο προς την Ανατολή. Τελικά ο Κωνσταντίνος κηρύσσει την ανεξιθρησκία στο κράτος και μεταφέρει την πρωτεύουσά του από τη Ρώμη στη Νέα Ρώμη, την Κωνσταντινούπολη.

Οι εικόνες του βιβλίου προέρχονται από τα εξής έργα:

- Σχολικά εγχειρίδια ΟΕΔΒ
- Εγκυκλοπαίδεια Πάπυρος – Λαρούς – Βριτάνικα
- Μακεδονία (Εκδοτική Αθηνών)
- Παγκόσμιο Βιογραφικό Λεξικό (Εκδοτική Αθηνών)
- Μπένγκστον – Χέρμαν, Ιστορία της Αρχαίας Ελλάδας: Μετ. Α. Γαβρήλη (Μέλισσα)
- Claud, Mosse Αθήνα, Ιστορία μιας Δημοκρατίας: Μετ. Δημ. Αγγελίδου (Μορφωτικό Ίδρυμα Εθν. Τραπέζης)
- Βασ. Κρεμμυδάς – Σοφ. Μαρκιανός, Ο αρχαίος κόσμος (Γνώση)
- Κ. Τσάκου, Δήλος – Μύκονος (Εκδόσεις Έσπερος)
- G. Gruben, Ιερά και Ναοί της Αρχαίας Ελλάδας: Μετ. Δημ. Ακτσελή
- Mort Wheeler, Roman art and Architecture: (Thames and Hudson) (Καρδαμίτσας) .
- Γ. Κοκκορού Αλευρά, Η Τέχνη της Αρχαίας Ελλάδας: (Καρδαμίτσας)
 - J. Boardman(Ελληνική Πλαστική: (Καρδαμίτσας)
 - J. J. Pollitt, Art in the Hellenistic Age (Cambridge University Press)
- Κατ. Ρωμιοπούλου, Ελληνορωμαϊκά γλυπτά του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου (Ταμείο Αρχαιολογικών Πόρων)
- Εύα Μπουρνιά – Σημαντώνη, Αρχαιολογία των πρώιμων Ελληνικών χρόνων (Καρδαμίτσας)
- R. Treuil – P. Darcque – J. Cl. Poursat – Gilles Touchais, Πολιτισμοί του Αιγαίου (Καρδαμίτσας)
- W. Fuchs, Die Skulptur der Griechen: (Hirmer Verlag)
- Philipp von Zabern, Die Geschichte der antiken Bildhauerkunst I. (Tafeln).
- Δημήτρης Κατσουλάκος: Σύντομη Ιστορία του Ελληνικού Κόσμου (Πατάκης)

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΑΣΚΗΣΕΙΣ ΑΥΤΟΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ

Κεφάλαιο Α΄

Κεφάλαιο Β΄

Αφρική _ «Ικανός άνθρωπος», κυνηγός _ θήραμα, Ανατολική Ευρώπη _ μαμούθ, τάφος _ προσφορά, Νεολιθική εποχή _ γεωργία, εργαλείο _ αλέτρι, τροφή _ δημητριακά, οικισμός _ Μαγούλα, λιμναίος οικισμός _ Δισπηλιό

Κεφάλαιο Β΄

Κεφάλαιο Β΄

Κυκλάδες _ Φυλακωπή, Γραμμική Β _ Μάικλ Βέντρις, βασιλικοί τάφοι _ Μυκήνες, άναξ _ Μυκηναίος ηγέτης, Κνωσός _ Άρθουρ Έβανς, κυκλώπεια _ τείχη, μέγαρο _ μυκηναϊκό ανάκτορο

Κεφάλαιο Δ΄

Κεφάλαιο Δ΄

1) βασιλεία _ Κόδρος, αριστοκρατία _ Κύλωνας, τυραννίδα _ Δράκοντας, δημοκρατία _ Πεισίστρατος
2) άγαλμα νεαρού άνδρα _ κούρος, ανάγλυφο _ στήλη, εξουσία _ θρόνος, κοσμήματα _ κόρη, αγγεία _ μελανόμορφη τεχνική, έλικες _ κιονόκρανο

Κεφάλαιο Ε΄

Κεφάλαιο Ε΄

Κίμων _ Ευρυμέδων, μέτοικος _ μετοίκιον, Ελληνοταμίες _ φόρος, Εφιάλτης _ Άρειος Πάγος, θεωρικά χρήματα _ θέατρο, προβούλευμα _ Βουλή των Πεντακοσίων, λειτουργία _ Τριηραρχία

Κεφάλαιο ΣΤ´

Αγησίλαος _ βασιλιάς _ Κορώνεια, Επαμεινώνδας
_ στρατηγός _ Μαντίνεια, Κλέων _ δημαγωγός _
Αμφίπολη, Λύσανδρος _ ναύαρχος _ Αιγός
Ποταμοί

Κεφάλαιο Ζ´

Φίλιππος _ Χαιρώνεια, Δημοσθένης _ ρήτορας,
Δαρείος Γ´ _ Περσία, Αίγυπτος _ Αλεξάνδρεια,
Αριστοτέλης _ διδάσκαλος Αλέξανδρου,
Αλέξανδρος _ Γρανικός ποταμός, Ευαγόρας _
Κύπρος

Κεφάλαιο Θ´

Μάχη στην Πύδνα _ 168 π.Χ. Περσέας, Άλωση των
Συρακουσών _ 212 π.Χ. Αρχιμήδης, Ίδρυση
Αντιόχειας _ 300 π.Χ. Σέλευκος Α´ , Μάχη στη
Ζάμα _ 212 π.Χ. Αννίβας, Ίδρυση Θεσσαλονίκης _
316 π.Χ. Κάσσανδρος, Νίκη των Μακεδόνων επί
των Γαλατών _ 277 π.Χ. Αντίγονος Γονατάς

Κεφάλαιο Ι´

Χριστός _ Βηθλεέμ, Παύλος _ Ταρσός, Πέτρος _
επίσκοπος, Τετραρχία _ Διοκλητιανός, Νέα Ρώμη
_ Κωνσταντίνος, Λικίνιος _ Αύγουστος, Μεδιόλανα
_ ανεξιθρησκία, Αντιόχεια _ Χριστιανοί, Εκκλησία
_ Ιερουσαλήμ

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ

Homo erectus, homo habilis, homo sapiens: Λέξεις λατινικές που χρησιμοποιήθηκαν από τους επιστήμονες για να δηλώσουν τα στάδια εξέλιξης του ανθρώπου.

Αλάβαστρο: Ορυκτός λίθος μικρής σκληρότητας με διάφορους χρωματισμούς.

Αμφίσημος: Ο επιδεχόμενος διπλή ερμηνεία.

Ανακουφιστικό τρίγωνο: Αρχιτεκτονικός όρος. Ονομάζεται το τρίγωνο το οποίο σχηματίζεται από τα ανοίγματα θυρών και παραθύρων όταν το υπέρθυρο δεν θεωρείται αρκετά στερεό για να βαστάζει μόνο του το υπερκείμενο βάρος.

Αραμαϊκή: Η ομιλούμενη γλώσσα των Εβραίων κατά την εποχή του Χριστού στην Παλαιστίνη.

Αρεία: Περιοχή που σήμερα περιλαμβάνει το Δυτικό Αφγανιστάν, με την πόλη Χεράτ (Βλ. Χάρτη)

Βακτρία: Χώρα η οποία αντιστοιχεί με το Τουρκεστάν και το Βόρειο Αφγανιστάν (Βλ. Χάρτη).

Βεσπασιανές: Κτίρια ομαδικών αποχωρητηρίων· το όνομά τους οφείλεται στον αυτοκράτορα Βεσπασιανό που καθιέρωσε την πληρωμή φόρων για τη λειτουργία τους.

Βουκολική ποίηση: Ποιήματα με θέμα τη ζωή των ποιμένων και γενικά των αγροτών, των ψαράδων, των ανθρώπων της υπαίθρου (βουκόλος = ποιμένας).

γεωκτηνοτροφία: Η ασχολία του ανθρώπου με την καλλιέργεια της γης και την κτηνοτροφία.

Γιλγαμές: Το όνομα του κύριου ήρωα του σουμεριακού – βαβυλωνιακού ομώνυμου έπους.

Δακία: Η σημερινή Ρουμανία.

Δημαγωγός: Αυτός που καθοδηγεί τον δήμο, αυτός που έχει την ικανότητα με την πειθώ να καθοδηγεί και να παρασύρει τα πλήθη.

Διαλεκτική μέθοδος: Τρόπος προσέγγισης της φιλοσοφικής αλήθειας με το διάλογο, τις ερωτήσεις και απαντήσεις.

Δραγιανή: Περιοχή του σημερινού Δυτικού Πακιστάν (Βλ. Χάρτη).

Εβραίοι της διασποράς: Οι Εβραίοι που κατοικούσαν έξω από τα όρια της Παλαιστίνης.

Ειδύλλια: Μικρά ποιήματα που εξυμνούν την απλή αγροτική ζωή.

Ελεγεία: Είδος ποίησης που την ελληνιστική εποχή έχει επικό και λυρικό ύφος και αναφέρεται σε σπάνιους και τοπικούς μύθους και περιγράφει σκηνές με ρεαλιστικές λεπτομέρειες

Ελεφαντουργία: Η κατεργασία του ελεφαντόδοντου.

Επίγραμμα: Είδος πολύ σύντομου ποιήματος που αρχικά χαραζόταν σε επιτύμβια και αναθηματικά μνημεία, αργότερα –από την ελληνιστική εποχή– έγινε ανεξάρτητο ποίημα με επιδεικτικό (επαινετικό) περιεχόμενο μεγάλων ανδρών, έργων τέχνης ή και με ερωτικό περιεχόμενο.

Θόλος: Κυλινδρικό οικοδόμημα για τη λατρεία θεών του Κάτω Κόσμου ή ηρώων.

Ιλλυρία: Η χώρα που ορίζεται περίπου, σήμερα, από τα παράλια της Αλβανίας.

Ιμπεριαλισμός: Η επεκτατική πολιτική ενός κράτους απέναντι σε άλλα.

Ινδοευρωπαίοι: Ο όρος χρησιμοποιείται για να δείξει μια ομάδα λαών των οποίων η γλώσσα έχει κοινές ρίζες. Οι λαοί αυτοί κατοικούν κυρίως στην Ευρώπη και σε ένα τμήμα της Ασίας.

Κιλικία: Περιοχή της Νότιας Μικράς Ασίας.

Κλασικισμός: Ρεύμα /τάση /τεχνοτροπία που μιμείται και υιοθετεί κλασικά πρότυπα στα γράμματα και στις καλές τέχνες.

Κοιλάδα των βασιλέων: Στην αρχαία Αίγυπτο ονομάζεται η περιοχή κοντά στην πρωτεύουσα του δεύτερου βασιλείου (2050–1800 π.Χ.), τη Θήβα. Εκεί οι Φαραώ έσκαψαν τους τάφους τους και οικοδόμησαν λαμπρούς ναούς (Λούξορ, Καρνάκ).

Κουροτρόφος: Εκείνη που κρατά στην αγκαλιά της ένα βρέφος. Συνήθως γυναικεία ειδώλια.

Κροκάλες: Πέτρες λειασμένες με τριβή.

κτέρισμα: Τα αντικείμενα με τα οποία οι άνθρωποι συνόδευαν τον νεκρό στον τάφο του.

Κωμωδία: Είδος αρχαίου θεατρικού έργου με θέματα από τη σύγχρονη του πραγματικότητα και τον μύθο, με κωμικό περιεχόμενο.

Λαοί της Θάλασσας: Λαοί άγνωστης καταγωγής, οι οποίοι κατά το τέλος της 2ης χιλιετίας π.Χ. κατέλυσαν το κράτος των Χετταίων, απείλησαν την Αίγυπτο και αναστάτωσαν ολόκληρη την ανατολική λεκάνη της Μεσογείου.

Μαυσωλείο: Μεγαλοπρεπές ταφικό οικοδόμημα. Το όνομά του οφείλεται στο μεγαλόπρεπο ταφικό κτίριο που κτίσθηκε για τον ηγεμόνα της Καριάς Μαύσωλο από τη γυναίκα του Αρτεμισία τον 4ο αιώνα π.Χ. και διακοσμήθηκε με αγάλματα και ανάγλυφα από ονομαστούς Έλληνες γλύπτες.

Μεδιόλανα: Το σημερινό Μιλάνο της Ιταλίας.

Μηδεία: Περιοχή του σημερινού Νότιου Αζερμπαϊτζάν και του Βόρειου Ιράν (Βλ. Χάρτη).

Μηδισμός: Η συνεργασία με τους Πέρσες κατά τη διάρκεια των Περσικών πολέμων.

Μητριαρχία: Μία φάση κοινωνικής διαμόρφωσης κατά την οποία κυριαρχούν οι γυναίκες.

Μικροτεχνία: Στην κατηγορία αυτή ανήκουν όλα τα έργα τέχνης που έχουν μικρό μέγεθος, όπως τα ειδώλια και αγαλμάτια αλλά και τα κοσμήματα κ.ά.

Μίμος: Σύντομες, ρεαλιστικές παραστάσεις σκηνών καθημερινής ζωής που τη ρωμαϊκή εποχή απέκτησαν κωμικό χαρακτήρα

Μνημειακή αρχιτεκτονική: Η αρχιτεκτονική που επιβάλλεται με το μέγεθός της.

Μπαρόκ: Τεχνοτροπία που αναπτύχθηκε στην τέχνη του 17ου και 18ου αιώνα μ.Χ. στην ευρωπαϊκή τέχνη. Χαρακτηρίζεται από δραματικά θέματα και υπερβολική απόδοση των μορφών στην αρχιτεκτονική, γλυπτική, ζωγραφική κλπ. (απόδοση μυών, ενδυμάτων και συναισθημάτων των απεικονιζόμενων). Ο όρος χρησιμοποιείται και για ένα ανάλογο καλλιτεχνικό ρεύμα της ελληνιστικής εποχής (ελληνιστικό μπαρόκ).

Νεοκλασικισμός: Ρεύμα /τάση /τεχνοτροπία του τέλους του 18ου και των αρχών του 19ου αιώνα που αναβιώνει τον κλασικισμό, δηλαδή την τάση για απομίμηση του κλασικού.

Οικιακή οικονομία: Η οικονομία που στηρίζεται στην ανταλλαγή των προϊόντων.

Πάπυρος: Φυτό που φύεται στις όχθες του Νείλου και του οποίου ο κορμός, κατάλληλα επεξεργασμένος, χρησίμευε για την κατασκευή ενός είδους χαρτιού.

Ροκοκό: Τεχνοτροπία της ευρωπαϊκής τέχνης του β' μισού του 18ου αιώνα μ.Χ. που δημιουργήθηκε σαν αντίδραση στο «βαρύ» μπαρόκ. Διακρίνεται για τις ανάλαφρες, χαριτωμένες μορφές και θέματα. Ο όρος χρησιμοποιείται και για την αντίστοιχη τεχνοτροπία της ελληνιστικής περιόδου (ελληνιστικό ροκοκό).

Ρυτό: Είδος τελετουργικού αγγείου του οποίου η βάση έφερε οπή για να στάζει, αργά, το ιερό υγρό της σπονδής.

Ρυτοφόρος: Αυτός που κρατά το ρυτό.

Σατυρικό δράμα: Είδος αρχαίου θεατρικού έργου με σκωπτικά και κωμικά στοιχεία, στο οποίο εμφανιζόταν χορός Σατύρων.

Σήμα τάφου: Διακριτικό σημάδι ενός τάφου.

Σκοπαδικό πάθος: Έτσι ονομάζεται η έκφραση του ψυχικού κόσμου που έδινε στα γλυπτά του ο μεγάλος γλύπτης του 4ου αιώνα π.Χ. Σκόπας ο Πάριος. Αυτό το πετύχαινε σμιλεύοντας τα μάτια βαθιά μέσα στις κόγχες τους και με τη στροφή του βλέμματος προς τα πάνω.

Σογδιανή: Περιοχή του σημερινού Ουζμπεκιστάν, που διασχίζεται από τον ποταμό Ώζο (Βλ. Χάρτη).

Σοφιστές: Δάσκαλοι και φιλόσοφοι της αρχαιότητας που είχαν ως κέντρο του ενδιαφέροντός τους τον άνθρωπο και την πνευματική του βελτίωση δια μέσου της διδασκαλίας. Πίστευαν στην υποκειμενικότητα των πραγμάτων και όχι στην αντικειμενική αλήθεια. Δίδαξαν τους νέους με αμοιβή και καθιέρωσαν την παιδαγωγική και τη ρητορική τέχνη.

Στοά: Μακρόστενο οικοδόμημα με κίονες αντί για τοίχο στη μία μακριά πλευρά του. Στην άλλη πλευρά σχηματίζονταν δωμάτια για διάφορες χρήσεις, π.χ. καταστήματα. Οι στοές αποτελούσαν χώρους συγκέντρωσης και επικοινωνίας και προσέφεραν προστασία από τον ήλιο, τη βροχή κ.ά.

Συγκρητισμός: Ανάμειξη στοιχείων διαφορετικών θρησκειών αλλά και διαφορετικών ιδεών και απόψεων.

Σφηνοειδής γραφή: Η γραφή των Σουμερίων και των Βαβυλωνίων.

Τέχνη του αυστηρού ρυθμού: Η τέχνη της πρώιμης κλασικής εποχής, 480–450 π.Χ., που χαρακτηρίζεται από τη σοβαρή /αυστηρή έκφραση των προσώπων σε αντίθεση με τη χαριτωμένη /γελαστή έκφραση των αρχαϊκών μορφών και για τον λόγο αυτό ονομάστηκε αυστηρός ρυθμός. Η έκφραση αυτή θεωρείται ότι είναι αποτέλεσμα της στάσης των ανθρώπων απέναντι στη ζωή μετά από τα δύσκολα πολεμικά γεγονότα των Περσικών πολέμων.

Τραγωδία: Είδος θεατρικού έργου με μυθολογικό, τραγικό περιεχόμενο και κατάληξη. Τρεις τραγωδίες και ένα σατυρικό δράμα αποτελούσαν μία ενότητα και παριστάνονταν σε συνέχεια.

Υγρό στυλ: Τεχνοτροπία της γλυπτικής του τέλους του 5ου αιώνα π.Χ.· ονομάστηκε έτσι διότι τα ρούχα κολλούν στο σώμα σαν να είναι βρεγμένα.

Φαγεντιανή: Ύλη από πηλό που έχει λουστραριστεί με κασσιτερούχο βερνίκι και χρησιμοποιείται για την κατασκευή μικροαντικειμένων.

**ΚΕΦΑΛΑΙΟ Θ΄:
ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΟΙ ΚΑΙ ΡΩΜΑΪΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ**

1. Τα Ελληνιστικά Βασίλεια	7
2. Η κατάσταση στον ελλαδικό χώρο	22
3. Το Ρωμαϊκό Κράτος αποκτά μεγάλη δύναμη	34
4. Η υποταγή του ελληνικού κόσμου	47
5. Τα Γράμματα και οι Τέχνες των Ελληνιστικών Χρόνων	60
6. Ελληνορωμαϊκός Πολιτισμός	6

**ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι΄: ΑΠΟ ΤΗ ΡΩΜΗ
ΣΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΟ**

24

1. Η Ρωμαϊκή Ειρήνη	26
2. Ο Χριστός και η Διδασκαλία του. Η Πρώτη Εκκλησία	37
3. Η Διάδοση του Χριστιανισμού	44
4. 3ος Αιώνας μ.Χ. Η Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία σε κρίση	55
5. Κωνσταντίνος: Η μεγάλη στροφή	63
ΠΗΓΕΣ ΕΙΚΟΝΩΝ	75
ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΙΣ ΑΣΚΗΣΕΙΣ ΑΥΤΟΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ ...	78
ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ	83

Βάσει του ν. 3966/2011 τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου, του Λυκείου, των ΕΠΑ.Λ. και των ΕΠΑ.Σ. τυπώνονται από το ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν στη δεξιά κάτω γωνία του εμπροσθόφυλλου ένδειξη «ΔΙΑΤΙΘΕΤΑΙ ΜΕ ΤΙΜΗ ΠΩΛΗΣΗΣ». Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δεν φέρει την παραπάνω ένδειξη θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7 του νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946,108, Α').

Απαγορεύεται η αναπαραγωγή οποιουδήποτε τμήματος αυτού του βιβλίου, που καλύπτεται από δικαιώματα (copyright), ή η χρήση του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή άδεια του Υπουργείου Παιδείας, Θρησκευμάτων και Αθλητισμού / ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ.